

ГЕОГРАФІЯ

**Методичні вказівки
до практичних занять
для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня
молодший спеціаліст
денної форми навчання**

УДК 91(07)

Г 35

До друку

Голова навчально-методичної ради Луцького НТУ _____ В.І. Талах

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозитарій Луцького НТУ

Директор бібліотеки _____ С.С. Бакуменко

Затверджено навчально-методичною радою Луцького НТУ,
протокол № _____ від « _____ » _____ 2020 року.

Рекомендовано до видання методичною радою КПЕК Луцького НТУ,
протокол № 5 від « 20 » січня 2020 року.

Голова методичної ради КПЕК Луцького НТУ _____ І.М. Ілюшик

Розглянуто і схвалено на засіданні циклової методичної комісії природничо-математичних дисциплін КПЕК Луцького НТУ

протокол № _____ від « _____ » _____ 2020 року.

Голова циклової методичної комісії природничо-математичних дисциплін КПЕК Луцького НТУ _____ Л.Г. Лиховид

Укладач _____ Л.П. Чайка, викладач вищої категорії КПЕК Луцького НТУ,
викладач-методист

Рецензент: _____ М.М. Мельнічук, кандидат географічних наук

Відповідальний

за випуск: _____ Л.В. Прокопчук, методист КПЕК Луцького НТУ

Географія [Текст]: методичні вказівки до практичних занять для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст денної форми навчання / уклад. Л.П. Чайка. – Ковель: КПЕК Луцького НТУ, 2020. – 52 с.

Методична розробка містить завдання практичних робіт та методичні рекомендації щодо їх виконання, а також необхідні теоретичні відомості.

Видання призначене для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст денної форми навчання.

© Л.П. Чайка, 2020

Вступ

Основною організаційною формою роботи в коледжі є навчальне заняття. Система занять надає викладачу можливість послідовно розкрити курс економічної та соціальної географії світу в доступній для студентів формі. Під час цього процесу викладач має виконувати певні програмні вимоги, серед яких завдання вчити студентів практично застосовувати отримані географічні знання, спонукати до розвитку навичок навчальної праці, формувати і розвивати вміння та навички використання різних джерел географічних знань. Основну роль у вирішенні цих завдань відіграють практичні методи навчання, у тому числі виконання комплексних практичних робіт. Поєднання на заняттях інтелектуальної та практичної діяльності сприяє розумовому розвитку студентів, забезпечує усвідомленість знань і готує до самостійного їх застосування.

Програмою з економічної та соціальної географії світу передбачено виконання п'яти комплексних практичних робіт. Всі ці роботи виконуються в окремому зошиті протягом 2 годин (1 пари). Виконання комплексної практичної роботи є обов'язковим для кожного студента. Під час оцінювання їх враховується:

- підготовленість студента до практичної роботи;
- самостійність під час виконання завдань практичної роботи;
- логіку в побудові відповідей;
- повноту і глибину висновку;
- володіння картографічним матеріалом і раціональне його використання;
- використання і вільне володіння додатковими джерелами інформації;
- час виконання роботи;
- акуратність в оформленні результатів роботи.

Тематика та зміст практичних робіт

Практична робота № 1

Тема. Порівняльна оцінка трудових ресурсів і зайнятості населення в основних сферах господарства країн та регіонів світу.

Мета. Вчитися аналізувати чисельність населення світу, формувати вміння давати кількісну і якісну оцінку трудових ресурсів, знаходити зв'язок між часткою економічно-активного населення (ЕАН) в основних сферах господарства і типом країни.

Завдання

1. На контурну карту «Населення світу» нанесіть:
 - кордони та столиці п'яти держав, де кількість населення перевищує 100 млн жителів;
 - кордони держав з різними типами відтворення населення (по три за вибором);
 - п'ять найбільших агломерацій світу.
2. Проаналізуйте карти атласу і виділіть три райони високої густоти населення. Поясніть причини їх виникнення, нанесіть на контурну карту.
3. Письмово дайте відповідь:
 - 1) Які зовнішні та внутрішні міграції притаманні сьогоденню?
 - 2) Чим відрізняється структура зайнятості країн різного типу?
4. Доведіть, що:
 - 1) старіння населення породжує проблеми;
 - 2) субурбанізація має позитивні та негативні наслідки.
5. Визначте власне місце у соціальній та професійній структурі населення.
Зробіть висновок.

Методичні вказівки до виконання практичної роботи № 1:

До виконання практичної роботи студенти повинні попередньо підготуватися. Для цього необхідно повторити теми «Політична карта світу», «Населення світу», відібрати карти атласу, що стосуються населення світу. Виконуючи завдання 3, 4 необхідно охарактеризувати зв'язок, що існує між часткою населення, зайнятого в основних сферах господарства, рівнем економічного розвитку та її типом.

У результаті виконання практичної роботи студент:

називає: кількість населення світу та окремих країн;

характеризує: типи відтворення населення; особливості вікового та статевих складу населення; напрями основних міграційних потоків; структуру зайнятості населення та відмінність її за регіонами;

визначає: співвідношення населення за регіонами світу;

пояснює: поняття «демографічна політика», «демографічний вибух», «урбанізація», «субурбанізація». «міграція», «еміграція», «іміграція», «мегаполіс», «агломерація»;

описує: найбільші народи та найпоширеніші мови світу, світові релігії;

порівнює: темпи, рівні, форми урбанізації країн та регіонів;

аналізує: текстові, картографічні, статистичні матеріали з метою визначення рис і відмінностей у відтворенні, складі і розміщенні населення різних регіонів світу.

Користуйтесь можливостями Мережі Інтернет

Щоб дізнатися більше про країни світу та їхнє населення, зайдіть на сайт Центрального розвідувального управління США за адресою www.cia.gov (CIA – Central Intelligence Agency, ЦРУ). На стартовій сторінці знайдіть посилання World Facebook. Натиснувши на нього, ви відкриєте довідник ЦРУ по країнах світу – «Facebook». Щоб орієнтуватися в ньому, необхідно знати кілька англійських слів. Спочатку знайдіть віконце з написом «Select a Country or Location» («Виберіть країну або географічний об'єкт»). Натиснувши на нього, ви побачите алфавітний список держав і територій. Виберіть потрібну вам країну й на новій сторінці в списку «Categories» натисніть на «People» («Народ і населення»), на екрані з'являться відомості про кількість населення («Population»), його вікову структуру («Age structure»), середній вік («Median age»), приріст населення («Population growth rate»), рівень народжуваності («Birth rate»), рівень смертності («Death rate»), співвідношення статей («Sex ratio»), середню очікувану тривалість життя («Life expectancy at birth») та інше. Якщо виникне потреба перекласти текст, це можна зробити за допомогою перекладача Гугл – <http://translate.google.ru/>.

Короткий виклад інформації

РОЗМІЩЕННЯ І ГУСТОТА НАСЕЛЕННЯ

Населення – сукупність людей, які проживають на певні території. На розселення (розміщення населення по території) впливають: природно-кліматичні умови, ступінь розвитку та розміщення виробництва тощо.

Густина населення – відношення кількості населення певної території до її площі (чоловік на км²).

На Землі заселені майже усі території, придатні для життя людей та їхньої господарської діяльності. Населення світу розселене нерівномірно. Нарівні з великими густонаселеними районами, де понад 1 тис. людей на 1 км², є неосвоєні області (площа останніх складає бл. 15 % всієї території суходолу). До незаселених областей відносяться приполярні райони (постійні населені пункти є лише на півдні від 78° пн. ш. і на півночі від 54° пд. ш.), високігірні області (практично всі гірські райони, розташовані вище за 5000 м), основна частина гігантських пустель Центральної і Південно-Західної Азії і Північної

Африки. У той же час у найбільш густонаселених районах світу, що становлять приблизно 7 % суходолу, зосереджено понад 70 % всього населення світу (області давнього штучного зрошування в долинах найбільших річок Південної, Південно-Східної і Східної Азії, долина Нілу в Африці; промислові райони Європи і Північної Америки). Переважна частина населення проживає в Східній (80 %) і Північній (90 %) півкулях, причому в основному на рівнинах, у межах низовин і височин до 500 м, територія яких становить тільки 28 % всього суходолу. У Європі, Австралії і Океанії в таких районах живе понад 9/10 населення. В Африці і Південній Америці значна частина населення проживає в областях, розташованих на висоті 500 — 1500 м (відповідно 35,6 і 27,5 %). У Болівії, Афганістані, Ефіопії, Мексиці, Перу понад 2/3 населення розміщено в районах, висота яких перевищує 1000 м (загалом у світі в таких районах проживає 8 % всього населення). У Нідерландах, Польщі, Франції, Японії, США майже всі поселення знаходяться на висоті не більше за 500 м (у Нідерландах 1/5 населення живе на захищених греблями територіях, розташованих нижче від рівня моря). У 200-кілометровій смузі вздовж морського узбережжя, яка складає 16 % усього суходолу, зосереджена 1/2 населення світу.

Середня густина населення світу збільшується (пропорційно зростанню чисельності). У 1900 р. вона дорівнювала 12 чоловік на 1 км² заселеної густоти світу, у 1950 р. — 18, в 1992 р. — 40 чоловік. Показник густоти сільського населення зростає значно повільніше (відповідно 10,5; 13 і 16 чоловік на 1 км²). У більшості промислово розвинених держав густина сільського населення скорочується. Середня густина населення по окремих регіонах коливається у дуже великих межах: у Західній Європі — 102,1 чоловік на 1 км², в Азії — 117,4, в Африці — 22,5, в Америці — 17,6, у республіках СНД — 13,0, в Австралії і Океанії — 3,4 (густина сільського населення відповідно 25; 81; 13; 4,8; 4,4; 1,0). У Європі (виключаючи деякі держави-карлики) найбільш висока середня густина населення (200 – 350 чоловік на 1 км²) відмічається в Нідерландах, Бельгії, ФРН, Великобританії. Низька густина (2 – 15 чоловік на 1 км²) характерна для Ісландії, Норвегії і Фінляндії. Середня густина населення в Азії трохи вище, ніж у Європі, густина сільського населення тут в 2,35 разу вище. В Азії зосереджено понад 1/2 усього сільського населення світу (2230 млн з 3123 млн людей). Найбільш висока густина населення (200 — 1000 людей на 1 км²) у Бангладеш, Японії, Лівані, Шрі-Ланці, Індії. У той же час густина населення в Монголії, Саудівській Аравії і Омані — 1 – 5 чоловік на 1 км². Значні коливання густоти спостерігаються і всередині великих країн (Китай, Індія, Індонезія). В Африці найбільш висока густина населення (якщо не вважати деяких островів) у Руанді і Бурунді (до 200 – 300 і більше чоловік на 1 км²), найменша — в Західній Сахарі, Намібії, Ботсвані, Лівії і Мавританії

(приблизно від 1 до 2 чоловік на 1 км²). Для деяких країн характерні дуже великі контрасти заселеності (наприклад, Єгипет). В Америці, що має майже таку ж середню густоту, що й Африка, густота сільського населення в 2,5 рази менша, що пояснюється високим відсотком міського населення. Найбільша середня густота характерна для Центральної Америки (в Сальвадорі і на Ямайці — 260 – 300 чоловік на 1 км²), найменша — для Канади (що пов'язано з надзвичайно слабкою заселеністю її приполярних територій), Бразилії і Перу (3 – 15 чоловік). Дуже низька середня густота населення в Австралії і в Папуа — Новій Гвінеї (2 – 7 людей на 1 км²). Невеликі острови іноді мають дуже високу густоту населення. Серед островів, що відносяться до Африки, дуже густо заселений Маврикій (573 людей на 1 км²); у басейні Середземного моря — Мальта (1105 людей); у Карибському басейні — Барбадос (587 людей). Висока густота населення спостерігається і в багатьох країнах Океанії (понад 150 людей на 1 км²).

Розміщення населення завжди залежало від природних чинників (рельєфу, клімату). Так, 80 % людства живуть на рівнинах, які займають менше третини земного суходолу. Найбільш зручними для проживання і господарської діяльності є помірний і субтропічний кліматичні пояси, тому вони найбільше залюднені. На розміщення населення впливають також історичні, соціально-економічні, демографічні та інші фактори. Так, до найбільш заселених регіонів світу належать території давнього землеробства (Велика Китайська рівнина, Індо-Гангська низовина, долина Нілу, Японські острови, о. Ява) і старопромислові райони Європи та сходу Північної Америки. Значна ж густота населення узбережжя Північної Америки, Африки, Австралії пов'язана з історією освоєння цих територій.

Динаміка чисельності населення Землі в минулому та прогноз на майбутнє є ілюстрацією, так званого, демографічного вибуху — стрімкого зростання кількості населення. Початок демографічного вибуху припадає на XVIII – XIX ст. Це період промислових революцій у країнах Західної Європи. В XX ст. після розпаду колоніальних імперій в 50 – 60 рр. найвищі темпи приросту населення спостерігалися в країнах, що розвиваються, це тенденція зберігається і зараз. За прогнозними даними ООН до кінця нинішнього століття кількість населення на планеті може сягнути 10 млрд чоловік.

ВІДТВОРЕННЯ, ЙОГО ТИПИ

Відтворення населення — це історично і соціально економічно обумовлений процес постійного і безперервного поновлення людських поколінь.

У процесах відтворення населення розрізняють види руху, типи і режими.
Види руху (природний, міграційний, соціальний, економічний)

визначаються особливостями зміни чисельності та складу населення в країні в цілому і в окремих регіонах. Природний рух населення — це результат процесів народження та смерті людей. Залежно від того, які процеси переважають, відбувається природний приріст або природне зменшення населення. Ми знаємо, що в 1992 — 1998 рр. показники смертності значно перевищували в Україні показники народжуваності, і природне зменшення населення з 1995 р. щорічно сягає 300 тис. осіб і більше. Чисельність і склад населення змінюється також у результаті міграційних процесів (механічного просторового переміщення населення). Такі переміщення викликані різними, але завжди дуже серйозними причинами (політичними, економічними, релігійними тощо). Розрізняють міграцію зовнішню, пов'язану зі зміною країни постійного проживання (еміграцією називається виїзд за межі держави, імміграцією — прибуття з інших країн), та внутрішню, що відображає зміну людьми місця проживання в межах однієї країни. Внутрішня міграція найчастіше обумовлена особистими або економічними причинами, зокрема значну її частку становить рух населення з сіл у міста (або навпаки) у пошуках заробітку.

Соціальний рух населення виявляється у зміні освітньої, професійної, національної та інших структур населення. Кожне нове покоління людей відрізняється від попереднього рівнем освіти та культури, професійно-кваліфікаційною структурою, структурою зайнятості, статеві-віковим складом і багатьма іншими характеристиками. Особливо звертаємо увагу на економічний рух населення, що пов'язаний із зміною його трудової активності. Результати цього руху обумовлені, передусім, економічними чинниками: люди розпочинають або припиняють трудову активність, що призводить до відповідного збільшення або зменшення ресурсів для праці. Природний, міграційний, соціальний та економічний рухи населення взаємозалежні та взаємопов'язані. У сукупності вони визначають чисельність і якісні характеристики населення.

Розрізняється три режими відтворення населення: розширене, просте, звужене. Розширене відтворення характеризується переважанням народжуваності над смертністю (і в абсолютних показниках, і в розрахунку на 1000 осіб) та, відповідно, природним приростом населення. Просте відтворення означає постійну кількість населення в результаті приблизно однакової народжуваності і смертності. Звужене відтворення або депопуляція, характерне для країн, у яких показники смертності перевищують показники народжуваності, в результаті чого відбувається абсолютне зменшення кількості населення, що ми і спостерігаємо зараз в Україні.

Типи відтворення населення. Природний рух (відтворення) населення — процес збереження в часі та просторі конкретно-історичної міри даного

населення. Типи відтворення визначають на основі показника природного приросту.

Природний приріст = народжуваність - смертність

На природний приріст населення впливають багато чинників: соціально-економічний, матеріальний, культурний, становище жінок у суспільстві, особливості статевої та вікової структури населення, традиції, звичаї, політика в державі щодо народонаселення тощо. Розрізняють два типи відтворення населення.

Перший тип відтворення поширюється на країни з розвинутою економікою — країни *Європи, Північної Америки, Австралію і Нову Зеландію*. Для цього типу характерні невисокі та низькі показники народжуваності й смертності та уповільнені темпи природного приросту населення, що зумовлено демографічними й соціально-економічними причинами. Показник смертності — дуже низький, а природний приріст становить до 12 осіб на 1000 жителів. Частка людей похилого віку — збільшується, а кількість народжених малюків зменшується. Є країни, в яких не забезпечується розширене відтворення населення. Вони мають «нульовий» або низький природний приріст (наприклад, *Італія, Велика Британія, Польща*). Є країни з від'ємним природним приростом, де смертність перевищує народжуваність (наприклад, *Україна, Росія, Білорусь, Угорщина, Німеччина, Болгарія*). Як наслідок загальна кількість населення зменшується, а кількість людей похилого віку збільшується, відбувається процес «старіння» нації. Демографи називають явище глибокого порушення відтворення населення, що загрожує самому його існуванню, депопуляцією, або демографічною кризою.

Другий тип відтворення населення характерний для більшості країн Африки, Азії, Південної Америки, що розвиваються, з низькими показниками економічного і соціального розвитку. Там дуже високим є рівень народжуваності (40-50 осіб на 1000 жителів) і відносно низьким — рівень смертності. Високий рівень народжуваності в цих країнах зумовлений соціально-економічними причинами: ранніми шлюбами, недостатнім рівнем розвитку культури, неосвіченістю переважної частини населення, релігійними та іншими причинами. Найбільший природний приріст населення характерний для *Малі, Чаду, Судану, Конго, Сирії, Оману, Пакистану*. Народжуваність у цих країнах становить понад 30 осіб на 1000 жителів.

Демографічна політика. Останнім часом більшість держав зосереджує свою увагу на управлінні приростом населення, тобто проводить визначену урядом демографічну політику. Природно, що спрямованість демографічної політики в різних країнах залежить від характеру проблем у державі в цілому. У країнах з дуже високим показником приросту населення вона спрямована на його зменшення. Так, мета влади *Китаю* — найчисленнішої країни планети — різке зменшення приросту населення. Для цього вживають адміністративних, економічних та пропагандистських заходів щодо

планування сім'ї. У результаті річний приріст населення знизився з 28% (1968 р.) до 8—10% (1999 р.), тобто став нижчим за середньосвітовий. Більшість країн Азії — *Індія, Бангладеш, Індонезія, Шрі-Ланка, Пакистан* та інші пішли шляхом *Китаю*. Але зусилля державних органів цих країн щодо вимушеного зменшення рівня народжуваності та планування сім'ї значних результатів поки що не дали. Демографічна політика більшості європейських та північноамериканських держав спрямована на заохочування тих, хто бажає мати дітей. Для цього створюється система державної підтримки багатодітних сімей. Країни Азії, що розвиваються, впливають на кількість і відтворення населення в світі і визначають демографічну політику планети. Для стабілізації кількості населення необхідно цілеспрямовано проводити демографічну політику. Це сприятиме підвищенню життєвого, культурного рівнів, розвитку науково-технічного прогресу, стабілізації соціально-економічних відносин між країнами.

ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Діяльність людини, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їй засоби до існування, називається зайнятістю.

Зайнятість показує, наскільки працездатні громадяни будь-якої країни забезпечені робочими місцями та чи мають вони самостійні, незалежні від держави засоби існування для себе і своєї родини. Існують різні ознаки форм зайнятості. Наприкінці ХХ ст. відбулися значні зміни в зайнятості населення світу. Значно зменшилася та продовжує зменшуватися кількість зайнятих у сільському господарстві. Зараз вона вже набагато менша за 50 %. В економічно розвинених країнах цей показник узагалі знизився до 2—8 %. У країнах, що розвиваються, частка населення, зайнятого в аграрному секторі, теж упала до 50 % і менше (у 1950 р. було 78 %).

Іншою тенденцією є зменшення кількості зайнятих у сфері матеріального виробництва й натомість зростання у сфері послуг (фінанси, управління, наука, освіта, охорона здоров'я). Згідно з прогнозами, така тенденція збережеться й надалі. Це неодмінно відіб'ється на кількості робітників і селян. Збільшується також кількість дрібних і середніх підприємців.

У якій економічній діяльності ви бачите своє майбутнє? Хто допоміг вам зробити цей вибір?

У найрозвиненіших країнах відбуваються і структурні зміни в зайнятості робітників. Так звані «сині комірці», тобто робітники фізичної праці, за кількістю все більше поступаються «білим» і «золотим комірцям». Це робітники з вищою освітою, які зайняті обслуговуванням автоматизованих робочих місць, створенням програмного забезпечення, роботою з електронно-обчислювальною технікою тощо.

Мал. 1. Класифікація ознак форм зайнятості.

СЛОВНИК
«Комірцями» в західній соціології називають різні категорії осіб найманої праці. «Сині комірці» — робітники, зайняті переважно на великих підприємствах фізичною працею; «білі комірці» — працівники розумової праці (службовці, чиновники, працівники апарату управління, менеджери, інженерно-технічний персонал); «сірі комірці» — працівники галузей соціальної інфраструктури, сфери обслуговування; «золоті комірці» — висококваліфіковані науковці та фахівці, що мають підприємницькі здібності.

На вашу думку, які «комірці» є найбільш високооплачуваними у світі?

ОСНОВНІ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В КРАЇНАХ РІЗНИХ ТИПІВ

Структура зайнятості віддзеркалює структуру господарства країни, рівень розвитку окремих виробництв, тенденції змін як в економіці, так і в суспільстві в цілому. У розвинених країнах рівень зайнятості в промисловості постійно знижується і вже не перевищує 40 %. Нині основна частина зайнятих (понад 50 %) у цих постіндустріальних економіках уже скрізь зосереджується на сфері послуг (пасажирський транспорт, роздрібна торгівля, комунальні послуги, банківська справа, логістика, рекреаційне готельно-туристичне та санаторно-медичне господарство тощо).

Складіть перелік професійних вимог до претендентів на здобуття посади продавця-консультанта, стюардеси, хірурга, керівника банківської філії. Чи будуть однаковими ці вимоги?

Поясніть, чому.

Безпосередньою виробничою силою в постіндустріальних країнах давно стали наука й освіта. Суспільство висуває все вищі вимоги до кваліфікації фахівців, рівня їхнього інтелектуального розвитку, креативності (нестандартного мислення). Попереду в питомій вазі зайнятих у сфері послуг перебувають США та країни Західної Європи.

Розгляньте та проаналізуйте дані таблиці. Зробіть висновки про зайнятість населення у сферах економіки різних країн світу.

ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В СЕКТОРАХ ЕКОНОМІКИ (2013 р.)

Галузь	Кількість зайнятих у країнах, %						
	Німеччина	Люксембург	ЄС	США	Швейцарія	Судан	Китай
Сільське господарство	1,6	1,1	5,0	0,7	3,0	80,0	33,6
Промисловість	24,0	20	21,9	20,3	23,0	7,0	30,3
Послуги	74,4	78,9	73,1	79,0	74,0	13,0	36,1

Мал. 2. Зайнятість населення

У країнах, що розвиваються, на другому місці після сільського господарства за зайнятістю робочої сили перебуває сфера послуг. А ось у Латинській Америці вона вже вийшла на перше місце. Швидке зростання зайнятості у сфері послуг у цих країнах пов'язане з поширенням дрібної торгівлі. У цілому в країнах, що розвиваються, промисловість і будівництво за часткою робочої сили перебувають на третьому місці.

Практична робота № 2

Тема. Порівняльна оцінка ресурсозабезпеченості окремих країн та регіонів світу.

Мета. Вчитися визначати та оцінювати ресурсозабезпеченість країн та регіонів за допомогою карт та статистичних показників; виявляти риси подібності та відмінності.

Завдання

1. На контурну карту «Мінерально-сировинні ресурси світу» нанесіть:
 - п'ять найбільших нафтогазоносних басейнів світу;
 - п'ять найбільших кам'яновугільних басейнів світу;
 - п'ять найбільших залізрудних басейнів світу;
 - держави, які володіють значними запасами золота, алмазів.
2. Використовуючи дані таблиці №1, розрахуйте ресурсозабезпеченість країн мінеральними ресурсами. Отримані результати запишіть у зошит. Використовуючи карти атласу, вкажіть в останньому стовпчику на які ще корисні копалини багаті країни, що характеризуються.
 - 1 в: США, Японія, Німеччина, Франція, Австралія, Росія.
 - 2 в: Польща, Республіка Корея, Бразилія, Китай, Індія, Нігерія.
3. Побудуйте стовпчасті діаграми ресурсозабезпеченості країн, що порівнюються, нафтою, газом, вугіллям і залізною рудою. Визначте рівень ресурсозабезпеченості (високий, достатній, низький) і відобразіть його на діаграмах відповідною штриховкою.

Довідка: світові показники ресурсозабезпеченості:
нафтою – 44 роки, газом – 55 років, вугіллям – 3000 років, залізною рудою – 230 років.

Вкажіть, яка з країн, що порівнюються, краще забезпечена природними ресурсами. Обґрунтуйте свою точку зору.

Зробіть висновок.

Методичні вказівки до виконання практичної роботи № 1:

До виконання практичної роботи студенти повинні попередньо підготуватися. Для цього необхідно повторити тему «Взаємодія суспільства та природи. Світові природні ресурси», відібрати карти атласу, що стосуються природно-ресурсного потенціалу різних країн світу.

У результаті виконання практичної роботи студент:

називає: види природних ресурсів;

характеризує: поняття «географічне навколишнє середовище», «антропосфера», «природокористування», «ресурсозабезпеченість»;

виявляє: закономірності розміщення природних ресурсів;

порівнює: ресурсозабезпеченість регіонів та країн світу.

Користуйтесь можливостями Мережі Інтернет

Щоб дізнатися більше про запаси й видобуток найважливіших енергоресурсів, зайдіть на сайт британської транснаціональної енергетичної компанії BP за адресою: [www. bp. com](http://www.bp.com). На стартовій сторінці знайдіть пошук. Потім уведіть назву статистичного огляду світової енергетики – «Statistical Review of World Energy» і натисніть Go. На сторінці, що відкрилася, виберіть активне посилання з останньою доповіддю, наприклад 2018 р. Натисніть на неї курсором, і на новій сторінці ви отримаєте необхідні дані. Вони розміщені у форматі «pdf», «xls», «ppt».

1. За матеріалами сайту підготуйте доповідь про використання нафти та природного газу однієї з країн, що порівнювалися, про рівень її енергетичної безпеки.
2. За матеріалами сайту визначте регіони, що мають найбільші запаси вугілля, нафти, природного газу, гідроресурсів.

Короткий виклад інформації

Ресурсозабезпеченість – співвідношення між кількістю природних ресурсів на певній території і масштабами їх використання. Одиницею вираження ресурсозабезпеченості є або число років, на яке повинно вистачити ресурсів при поточному рівні використання, або величина запасів на душу населення.

Як оцінити ресурсозабезпеченість?

Для оцінки ресурсозабезпеченості держави може бути використаний один з двох способів:

- $Рес = Z/V$, де літерою Z позначається величина запасів будь-якого ресурсу, а буквою V – обсяги видобутку. У цьому випадку ресурсозабезпеченість оцінюється на базі регулярного споживання. Вона вимірюється роками.

- $Рес = Z/N$. Параметр Z нам знайомий, а літерою N позначається населення досліджуваної території. Таким методом оцінюються поновлювані ресурси, це величина запасів на душу населення.

Показник ресурсозабезпеченості вважається динамічним і визначається на деякий момент часу.

Розрізняють три рівні ресурсозабезпеченості: високий, достатній та низький. З цією метою його порівнюють із світовим показником.

Спробуємо визначити ресурсозабезпеченість держави на конкретному прикладі:

В'єтнам має запаси вугілля в 70 млрд тонн. У рік видобуваються близько 50 млн тонн. Населення країни становить 84 млн чоловік.

У Непалі проживають 28 млн чоловік. Запаси вугілля складають 25 млрд тонн. У рік видобуваються 20 млн тонн. Яка з країн забезпечена вугіллям більшою мірою?

Навіщо потрібно рахувати ресурсозабезпеченість?

Забезпеченість держави ресурсами – це фактор, який значно впливає на економіку і політику країни. Ресурсозабезпеченість враховується, скажімо, під час міжнародної торгівлі: імпортери, які збираються ввозити в країну дефіцитні ресурси, зможуть користуватися пільговими умовами, тоді як торговці профіцитним товаром зіткнуться з численними бар'єрами.

Вважається, що в світі немає територій, які були б абсолютно позбавлені ресурсів, проте, ресурси нерівноцінні. Наприклад, нафта коштує набагато дорожче піску, хоча і останній може бути необхідний (в будівництві).

Притому низька ресурсозабезпеченість зовсім не гарантує, що країна буде перебувати в злиднях – прикладом служить Японія, яка бідна на природні ресурси, але може похвалитися високим рівнем життя. Дефіцит природних ресурсів Японія компенсує великою кількістю кваліфікованих трудових ресурсів.

Як розподілені природні багатства?

Природні ресурси на земній поверхні розміщені нерівномірно.

Сім держав можуть забезпечити повністю себе наявними природними ресурсами: Китай, Індія, США, Росія...

Всі території в залежності від забезпеченості природними ресурсами можуть бути класифіковані на:

Наділені багатими запасами. У лідерах:

- Росія;
- США;
- Китай.

Трохи відстають:

- Канада (володіє численними нафтовими родовищами);
- ПАР;
- Бразилія.

До числа середньозабезпечених країн належить більшість держав світу.

Спеціалізовані. Прикладом спеціалізованої території є Саудівська Аравія, яка багата нафтою, але володіє мінімальним запасом інших ресурсів.

За класифікацією можна побачити, що існує пряма кореляція між величиною території держави і наявністю ресурсів. Однак якщо вважати ресурсозабезпеченість на душу населення, то лідером, наприклад, за забезпеченістю нафтою є «скромний» Ірак, а зовсім не Саудівська Аравія, яка вважається «номером один» з видобутку.

Практична робота № 3

Тема. Порівняльна характеристика промисловості ФРН і Франції, Великобританії та Італії.

Мета. Вчитися порівнювати окремі країни, виявляти основні особливості природи, населення, господарства; відмічати спільні та відмінні риси, пояснювати причини цього. Розвивати вміння цілісного використання карт атласу з метою відбору потрібного матеріалу.

Завдання

1. На контурній карті Європи відобразіть склад регіону Європа.
2. Складіть картосхему розміщення головних галузей промисловості та сільського господарства однієї з країн Західної Європи (за вибором).
3. Складіть порівняльну характеристику промисловості ФРН та Франції (1 варіант), Великобританії та Італії (2 варіант).

Зробіть висновок.

Методичні вказівки до виконання практичної роботи № 3:

До виконання практичної роботи студенти повинні попередньо підготуватися. Для цього необхідно повторити тему «Країни Європи», відібрати карти атласу необхідні для комплексної характеристики країн Європи.

Комплексну характеристику країн складайте притримуючись типового плану.

Складаючи картосхему розміщення промисловості необхідно на контурній карті відобразити промислові центри (3 - 5) та їх структуру відобразити кольорами.

Складаючи картосхему розміщення сільського господарства необхідно на контурній карті заштрихувати території, де вирощують певні сільськогосподарські культури та вигодовують тварин.

Виконуючи завдання 3 необхідно виявити спільні та відмінні риси в розвитку промисловості двох країн, а також назвати причини.

У результаті виконання практичної роботи студент

називає: склад території регіону;

характеризує: особливості розміщення та формування населення країн та регіонів, урбанізаційні процеси;

обґрунтовує: галузеву структуру господарства країн Європи;

складає: комплексну економіко-географічну характеристику країн регіону;

робить висновки: про причини високого індустріального розвитку країн Західної Європи;

оцінює: значення зв'язків України з державами сусідами.

Користуйтесь можливостями Мережі Інтернет

Щоб дізнатись більше про зовнішню торгівлю України (у тому числі із сусідніми країнами), зайдіть на сайт Держкомстату за адресою <http://www.ukrstat.gov.ua/>. На стартовій сторінці є активне посилання «Мапа сайта». Натисніть на нього курсором і на новій сторінці в розділі «Зовнішньоекономічна діяльність» знайдіть посилання «Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами (щомісячна інформація)». Натиснувши на неї, ви отримаєте необхідні дані.

Щоб дізнатись більше про зовнішні зв'язки із сусідніми країнами, зайдіть на сайт Міністерства закордонних справ України за адресою <http://www.mfa.gov.ua/>. На стартовій сторінці є активне посилання «Мапа сайту». Натисніть на нього курсором і на новій сторінці в розділі «Про МЗС» знайдіть посилання «Посольства України». Натиснувши на нього, ви завантажите сторінку, за допомогою якої знайдете електронну адресу посольства України в країні, що вас цікавить. На ній є активні посилання: «Двостороннє співробітництво», «Культурно - гуманітарне співробітництво та українська громада». З їх допомогою можна отримати необхідну інформацію.

1. За матеріалами сайту підготуйте повідомлення про економічні та культурні зв'язки України з однією із сусідніх країн (вибір зробіть за погодженням з викладачем).

2. За матеріалами сайту побудуйте секторні діаграми, що відображають географію експорту та імпорту України (по регіонах) в поточному році. Для виконання завдання можна використати редактор електронних таблиць Microsoft Excel.

Короткий виклад інформації

ГОСПОДАРСТВО ФРАНЦІЇ

Франція посідає третє місце в світі за обсягом іноземних інвестицій у національну економіку. Приблизно 1/5 зайнятих у промисловості французів працюють на підприємствах, що належать іноземному капіталові. Держава контролює іноземні інвестиції. У Франції — близько 2 млн іноземних робітників, в основному, низькокваліфікованих і чорноробів.

Промисловість. Франція — високорозвинена індустріально-аграрна країна. Вона посідає провідне місце у світі за обсягом промислового й сільськогосподарського виробництва. Вважається четвертою за значенням промисловою країною світу, провідною сільськогосподарською державою Західної Європи, їй належить четверте місце у світі за експортом капіталу. Промисловість забезпечує 1/3 робочих місць, 40% інвестицій, 80% вартості експорту. Видобувають кам'яне вугілля (понад 7 млн т), лігніти (понад 1,5 млн т), природний газ (понад 3 млрд куб. м), нафту (близько 3 млн т), залізну руду, боксити, цинк, уран, золото, калійну, кам'яну і кухонну солі. Річне

виробництво електроенергії становить понад 450 млрд кВт/год. 2/3 (за іншими даними — 3/4) виробництва електроенергії забезпечують атомні електростанції. Це — важлива специфічна ознака Франції. Розвинені чорна і кольорова металургія. Виплавляються чавун, сталь, алюміній, мідь, свинець, цинк тощо. Машинобудування — провідна галузь промисловості. Випускають автотранспортні засоби, судна, трактори, авіаційну та аерокосмічну техніку. Розвинені електротехніка, радіоелектроніка, а також хімічна, нафтохімічна і нафтопереробна галузі промисловості. Французькі парфуми, текстиль, одяг і галантерея здобули визнання в усьому світі. Промисловість країни територіально тяжіє до району Великого Парижа, півночі, сходу, портових міст Середземноморського узбережжя та інших. Французи любляють смачно поїсти. Французька кухня вважається однією з найвишуканіших у світі. Світового рівня розвитку досягла харчова промисловість, зокрема виноробство. З вином французи не розминаються: п'ють його і тоді, коли сідають за кермо автомобіля. Через це річно на французьких автошляхах гине до 7 тис. осіб.

Сільське господарство. Провідною галуззю вважається тваринництво (понад 50% вартості сільськогосподарської продукції). Поголів'я великої рогатої худоби нараховує понад 20 млн овець — більш як 11 млн свиней — понад 12 млн. За виробництвом м'яса Франція посідає друге місце в Європі, молока — перше. Розвинене птахівництво. За обсягами зібраного зерна веде перед пшениця — річно понад 30 млн т. Вирощують також ячмінь, овес, кукурудзу. Загальнорічний збір зерна перевищує 50 млн т за урожайності 60 ц/га. Цукрові буряки почали інтенсивно вирощувати за часів Наполеона, коли Англія встановила континентальну блокаду і Франція виявилася відрізаною від цукру, що виготовлявся з тростини. Вирощують їх і зараз (близько 30 млн. т річно). Широкого розвитку набули виноградарство, овочівництво, плідівництво (зокрема цитрусові) та квітникарство. Провідну роль в аграрному секторі економіки країни відіграють середні ферми, що мають 20-100 га землі. У сільському господарстві зайнято близько 1 млн осіб. Франція повністю забезпечує себе основними сільськогосподарськими продуктами. Виловлюють рибу — як у відкритому морі, так і на рибфермах. Вирощують також устриць, мідії, жаб, равликів та інших слимаків. їх французи вважають делікатесом. За обсягами збору устриць країна посідає перше місце у світі.

Транспорт. Розвинені всі види транспорту. Довжина залізниць — 34 тис. км, автошляхів — близько 1 млн км. Понад півсотні міст країни сполучені між собою швидкісними залізницями. У 1994 р. під Ла-Маншем прокладено залізнично-автомобільний тунель. Внутрішнє судноплавство здійснюється Сеною (від Парижа до моря), Рейном і каналами Сена — Севр, Марна — Рейн тощо. Тоннаж морського флоту — близько 4 млн брутто-реєстрових т. Отже, Франція є помітною морською державою. Головні морські порти — Марсель, Гавр, Дюнкерк, Руан, Нант-Сен-Назер, Бордо. На них випадає 90%

вантажообороту морських портів країни. Міжнародні аеропорти — у столиці, Бордо, Ліллі, Ліоні, Марселі, Ніцці, Страсбурзі, Тулузі.

Зовнішня торгівля. Основні експортні товари — промислове устаткування, побутові прилади, хімічні товари й напівфабрикати, одяг, взуття, автомобілі, сільськогосподарська продукція.

За обсягом зовнішньої торгівлі та експорту промислової продукції Франція посідає четверте місце у світі (після США, ФРН і Японії). Частка експорту у внутрішньому валовому продукті після 1981 р. перевищує 25%.

Імпортують товари промислового призначення, продукцію машинобудування, транспортне устаткування, нафту, деякі продукти харчування та напої тощо.

Головні *зовнішньоторговельні партнери* — країни Європейського Союзу, передусім, Німеччина та Італія.

Франція вважається одним із найпривабливіших регіонів іноземного туризму. Щороку її відвідують понад 50 млн осіб. Туризм — важливе джерело валютних надходжень.

Туристичні об'єкти

Національні парки Вануаз, Екрен, Меркантур, Пірене, Пор-Кро, Севенни; багато резерватів і заказників.

В Альпах — гірськолижні курорти й альпіністські табори. Всесвітньо відомі курорти Французької Рив'єри: Кан, Ніцца, Ментона тощо

ГОСПОДАРСТВО НІМЕЧЧИНИ

Сьогодні Німеччина належить до найрозвинутіших країн світу, входить до складу «великої сімки» і посідає п'яте місце за обсягом ВВП у світі після США, Китаю, Японії та Індії. Вона виробляє 4,5 % світового ВВП.

Економіка країни має виражений постіндустріальний характер. За темпами розвитку — це найстабільніша держава Західної Європи, економічний рівень якої непинно зростає. Основним чинником прискореного розвитку господарства країни стало активне впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та інші сфери життя. Це, у свою чергу, обумовило високу якість німецьких товарів, які успішно експортуються і приносять великі прибутки.

У структурі промисловості Німеччини переважає переробна промисловість (90 % валової продукції), особливо галузі, що спеціалізуються на випуску наукоємної продукції, яка зорієнтована на зовнішній ринок. Провідними серед них є машинобудування, хімічна та електроенергетична промисловість.

Промисловість

Кам'яновугільна промисловість сьогодні дещо втратила свою конкурентноздатність, а частка вугілля у паливно-енергетичному балансі помітно знизилася. З експортера вугілля країна перетворилася на його імпортера. Паливна промисловість понад половину своїх потреб у паливі

забезпечує за рахунок імпорту нафти і газу, які надходять з Росії, Нігерії, Лівії, країн Перської затоки. Видобуток власної нафти забезпечує потреби країни менше ніж на 3 %, а газу — на 25 %. Газ надходить із Нідерландів та Росії.

Основою електроенергетики є ТЕС, які виробляють понад 70 % електроенергії. Решту дають АЕС та ГЕС, що діють, переважно, на гірських річках півдня країни.

Чорна металургія майже повністю орієнтується на довізну сировину. Основними центрами металургії є Дуйсбург, Ессен, Саарбрюккен, Ман-гейм, Гамбург. За обсягами виплавки чавуну і сталі, виробництвом прокату Німеччина посідає перше місце серед європейських країн і входить у десятку найбільших виробників цієї продукції у світі. 30 % її Німеччина експортує.

Підприємства свинцево-цинкової промисловості історично розміщені поблизу власних родовищ. Усі інші виробництва кольорової металургії тяжіють до промислових центрів, де забезпеченість енергоресурсами поєднується із зручністю доставки сировини. Це зумовлено тим, що вони орієнтуються на імпорт сировини та брухту кольорових металів. Основні центри — Ессен (алюміній), Гамбург (алюміній, мідь), Дуйсбург (мідь).

Машинобудування — одна з найрозвиненіших галузей промисловості країни, основна галузь міжнародної спеціалізації Німеччини. Вона дає близько 50 % вартості всього промислового виробництва і забезпечує близько 60 % експорту країни. Експортну орієнтацію має, перш за все, продукція загального машинобудування, автомобілебудування, суднобудування, виробництво ЕОМ, промислових роботів, устаткування для різних галузей, оптичних приладів, побутової техніки. Підприємства машинобудування розміщені практично в усіх містах, особливо великих агломераціях.

За експортом продукції машинобудування Німеччина посідає перше місце у світі.

Перше місце в Європі і третє місце у світі Німеччина посідає за виробництвом суден (Кіль, Гамбург, Бремен, Дуйсбург). Аерокосмічна промисловість виготовляє цивільні та військові літаки, ракетну техніку.

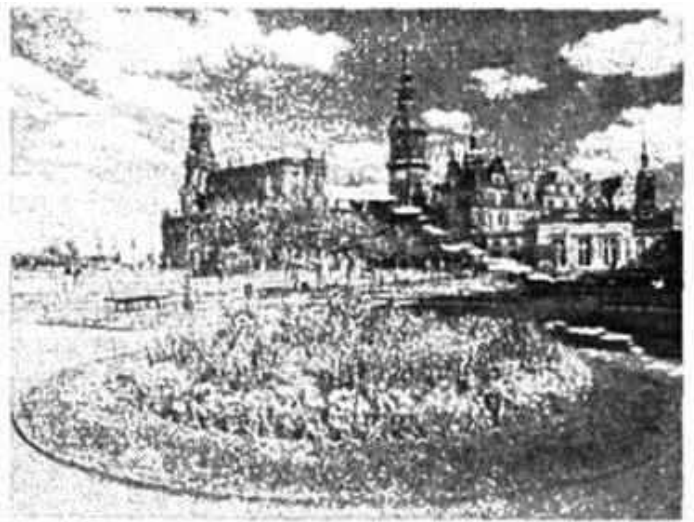
За обсягом випуску продукції хімічної промисловості Німеччина поступається тільки США, а за її експортом посідає перше місце у світі. Особливо великого розвитку набули галузі хімії органічного синтезу: нафтохімія, хімія полімерів.

Німеччина посідає перше місце в Європі за виробництвом картону та паперу. У легкій промисловості вона займає провідні позиції за випуском взуття, хутрових виробів, іграшок.

Серед багатогалузевої високорозвинутої харчової промисловості Німеччина за виробництвом пива посідає друге місце в світі (після США), а за споживанням на одну особу і експортом — перше місце.

Мал. 3. Забудівля німецьких міст

Мал. 4. Дрезден

Завдяки традиційно високому споживчому попиту на м'ясну продукцію добре розвинута м'ясопереробна галузь.

Сільське господарство

Німеччина входить у трійку найбільших виробників сільськогосподарської продукції серед європейських країн (Франція — перше місце, Італія — друге, Німеччина — третє), однак її не вистачає для задоволення власних потреб (забезпечує їх тільки на 70 %). Провідною галуззю є тваринництво, на яке припадає понад 2/3 загального обсягу.

Основою зернового господарства Німеччини є пшениця, високоурожайні сорти якої дозволяють збирати 50—70 ц з 1 га. Також вирощують жито, овес, ячмінь. Із технічних культур вирощують цукрові буряки, великі площі займає хміль. Повсюдне поширення має картоплярство. На півдні Німеччини вирощують виноград.

Тваринництво спеціалізується на розведенні великої рогатої худоби, молочно-м'ясного і м'ясо-молочного напрямків, свинарстві, птахівництві.

Транспорт

Німеччина має добре розвинуту мережу залізничних, автомобільних, річкових, повітряних та морських шляхів. Основою транспортної мережі Німеччини є залізниці (майже 41 тис. км). Залізничний транспорт забезпечує 1/5 перевезень. Загальна протяжність автомобільних шляхів становить понад 650 тис. км. За сумарним вантажообігом автомобільний транспорт обігнав залізничний. На його долю припадає 2/3 всіх перевезень.

Значну роль у переміщенні вантажів відіграє річковий транспорт. Оскільки річки з'єднані каналами, то це дозволяє перевозити вантажі по річках не тільки в меридіональному, але й у широтному напрямку.

Важливу роль у зовнішніх перевезеннях відіграє морський транспорт. Найважливіший порт Гамбург, який приймає річкові та океанічні судна.

Регулярне повітряне сполучення відбувається між найбільшими містами Німеччини та аеропортами багатьох країн. Найбільшим транспортним вузлом у міжнародному повітряному сполученні є Франкфурт-на-Майні.

Зростає роль трубопровідного транспорту, на який припадає 1/6 перевезень.

У загальному вантажообігу всіх видів транспорту високу частку становлять транзитні перевезення.

Зовнішньоекономічні зв'язки

За загальним обсягом зовнішньої торгівлі Німеччина посідає друге місце, а за обсягами товарного експорту перше місце у світі.

У структурі зовнішніх зв'язків Німеччини значне місце займає вивіз капіталу та експорт продукції переробної промисловості (особливо машинобудування), продаж інтелектуальної власності. На світовий ринок країна поставляє автомобілі, судна, побутову та електронно-обчислювальну техніку. Перше місце у світі Німеччина посідає за експортом хімічної продукції. Вона також експортує деякі продовольчі товари.

Німеччина імпортує мінеральну сировину, напівфабрикати, деякі види сільськогосподарської і промислової продукції, енергоносії, значну частину деревини та виробів із неї. Разом з Японією вона посідає перше місце у світі за ввезенням сільськогосподарської продукції: зерна, олії, овочів, фруктів.

Головними її партнерами є країни ЄС та США. В останні роки Німеччина активно освоює ринок постсоціалістичних країн Східної Європи та Китаю за допомогою створення дочірніх філіалів німецьких фірм, спільних підприємств, розширення експорту та імпорту.

Економічний потенціал Німеччини є одним із найпотужніших у світі, - попереду тільки США та Японія. За обсягами зовнішньої торгівлі Німеччина займає друге місце у світі після США. Економічна характеристика: ВВП: 1.936 трлн дол. Розподіл ВВП за секторами економіки: сільське господарство - 1,2%, промисловість - 30,4%, сфера послуг - 68,4%. Зайнятість населення за галузями: промисловість - 33,4%, сільське господарство - 2,8%, сфера послуг - 63,8%.

Німеччина - високорозвинена індустріальна держава. При обмежених сировинних ресурсах економіка країни великою мірою орієнтована на експорт. Визначальним чинником досягнення високої конкурентноздатності створюваної продукції стало забезпечення її високої якості. В останнє десятиріччя відзначається неухильне зростання економічних показників, що свідчить про динамічний розвиток господарського комплексу країни. Німеччина стала однією із країн, які найшвидше подолали наслідки економічної кризи 2008-2009 років. За 2016 рік валовий внутрішній продукт Німеччини порівняно з попереднім роком зріс на 1,9 відсотка. Головними факторами економічного підйому вважаються збільшення обсягів споживання та бум на ринку нерухомості.

Переваги німецької економіки полягають у її масштабах, низькій інфляції (2,5%), наявності кваліфікованої робочої сили (німецькі працівники здавна славляться точністю, старанністю та пунктуальністю). Сильними галузями на міжнародному ринку є автомобілебудування, важка промисловість, електроніка та хімічна промисловість. Слабкі сторони: занижена оцінка витрат на модернізацію Східної Німеччини, високі соціальні витрати, дефіцит фахівців, особливо в галузі високих технологій, старіння населення, стабільно-високий рівень безробіття (11%), конкуренція з боку нових індустріальних країн Азії.

Мал.5. Електростанції Німеччини

ГОСПОДАРСТВО ІТАЛІЇ

Виробництво сучасної Італії зорієнтоване на передові технології, а за темпами накопичення капіталу прирівнюється до найрозвиненіших країн світу. У структурі ВВП переважає сфера послуг, промисловість складає 28 % і сільське господарство - 3 %.

Характерною особливістю країни є різка диспропорція у рівні розвитку Північної і Південної Італії. Північна Італія перейняла досвід індустріалізації краю від північних сусідів і здійснила її набагато швидше, ніж південна.

Промисловість Італії забезпечує понад 40 % національного доходу, в ній зайнята значна кількість економічно активного населення.

У структурі галузей обробної промисловості одне з перших місць займає машинобудівний комплекс, хімічна, харчова, легка промисловість.

Розвиток паливно-енергетичної промисловості Італії залежить від імпорту сировини. Країна щорічно ввозить близько 100 млн т нафти і лише 10 % загальної потреби видобувається в Італії (острів Сіцилія, район Мілана). Видобуток природного газу в Італії забезпечує понад одну четверту його потреби, становлячи 20 млрд м³ (5-те місце у Європі). Решту потреби в природному газі Італія задовольняє за рахунок його імпорту з Алжиру, Лівії, Нідерландів, Російської Федерації.

За виробництвом електроенергії Італія займає п'яте місце у Європі. Воно переважно зосереджене на теплових електростанціях, які працюють на привізному вугіллі і відходах великих нафтопереробних підприємств.

Основні ГЕС зосереджені на альпійських притоках р. По.

Італія має потужну нафтопереробну промисловість, яка задовольняє не лише внутрішні потреби, значна кількість нафтопродуктів експортується у сусідні європейські країни. Нафта в Італію доставляється танкерами із країн Південно-Західної Азії, Північної Африки та з інших регіонів і країн світу. Нафтопереробні підприємства збудовані поблизу морських портів, що розташовані вздовж берегової лінії Апеннінського півострова і на острові Сіцилія. У Північну Італію та за межі країни (до північних сусідів) прокладено розгалужену мережу нафтопродуктопроводів, що наближує нафтопереробні підприємства до споживачів нафтопродуктів.

Чорна металургія майже повністю зорієнтована на використання імпоротної сировини (залізної, марганцевої руди, руд легованих металів), металобрухту. Коксівне вугілля повністю ввозиться, в основному, зі США. Тому великі металургійні комбінати розмішені у портових містах (Генуя, Неаполь, Таранто). куди морем доставляється необхідна сировина, або у великих центрах машинобудування, тобто у місцях збуту продукції.

Окремі види продукції чорної металургії, зокрема сталльні труби і листову сталь, Італія експортує.

Кольорова металургія базується, в основному, на власній сировині. Виробництво міді, цинку та алюмінію зосереджене переважно у північній частині Італії, свинцю - на південно-західній частині острова Сардинія, ртуті - в Тоскані. За кількістю виплавленої ртуті Італія займає одне перших місць у світі.

Машинобудування. У структурі галузі домінує транспортне машинобудування: виробництво легкових автомобілів, локомотивів і вагонів, двигунів для суден і авіації.

Первістком автомобілебудування в Італії є концерн «Фіат» у Турині. Другим важливим центром автомобілебудування є Мілан, де знаходяться компанії «Альфа-Ромео», «Ланчія» і «Брескія».

Суднобудівна промисловість розвивається в Генуї, Трієсті, Ліворно, Таранто.

Електротехнічна промисловість Італії відома, насамперед, виробництвом так званих білих товарів - холодильників, автоматичних машин для миття посуду, пральних машин (Варесе, Бергамо).

Хімічна промисловість спеціалізується на випуску хімічних волокон, барвників, засобів захисту рослин, мінеральних добрив. Сировиною для цих виробів служить розмаїта місцева сировина, а також імпортна нафта та газ, апатити.

Легка промисловість має розвинену текстильну, взуттєву та швейну галузі, продукція яких популярна не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках. Підприємства текстильної промисловості зосереджені у північній і центральній Італії, де знаходиться чимало невеликих «текстильних містечок».

Взуттєва і швейна галузі розвиваються переважно на північному заході. За виробництвом взуття та швейних виробів Італія займає друге місце у світі.

Харчова промисловість за ВВП займає серед галузей обробної промисловості третє місце після машинобудування і хімічної промисловості. Високорозвинені в країні консервна, борошномельно-круп'яна, цукрова, тютюнова промисловість.

Сільське господарство. Італія належить до країн, що мають високопродуктивне сільське господарство, яке базується на приватних засадах господарювання.

У структурі сільськогосподарських угідь на орні землі припадає – 35%, на луки і пасовища – 19%, на сади, виноградники, оливкові культури – 11 %.

Італія спеціалізується на вирощуванні цитрусових, фруктів, винограду, оливкових, при цьому посівні площі під зернові культури зменшуються.

Сільське господарство має землеробський напрямок. Головною галуззю є рослинництво, що виробляє три п'ятих товарної продукції. Важливою галуззю рослинництва є овочівництво. Річний збір овочів досягає майже 15 млн т (перше місце у Європі). Найбільше вирощують томатів в областях Кампанія і

Апулія. Серед фруктових (щорічно пирощується 20 млн т) переважає вирощування яблук, груш, апельсинів, персиків, черешень.

Кліматичні умови Італії дуже сприятливі для вирощування цитрусових, їх щорічний збір перевищує 3 млн т (сьоме місце у світі).

Важливе місце у сільському господарстві традиційно займає виноградарство. За збором винограду Італія займає перше місце у світі. Виноград вирощують по всій країні. Відомою італійською культурою є маслини, плантації яких переважають на півдні.

Важливою галуззю рослинництва вважається зернове господарство. У структурі зернових культур переважає пшениця, переважно тверді її сорти, які використовуються для виробництва високоякісних макаронів.

Крім пшениці, популярними культурами є кукурудза та рис. За кількістю вирощеної кукурудзи Італія займає третє місце у Європі (після Франції та Румунії), а за виробництвом рису – перше. Найбільшою житницею Італії на півночі є Падуанська низовина, а на півдні – Кампанія, Апулія, а також острів Сіцилія.

Італія має значні посіви цукрових буряків, що вирощуються, головним чином, на Падуанській рівнині.

Країна займає перше місце у Європі за збором тютюну, його вирощують переважно на півдні.

Тваринництво є головною галуззю сільського господарства Італії, тому що його розвиток стримується конкуренцією більш дешевої продукції з країн ЄС. Промислово розвинена Північ спеціалізується на молочному скотарстві. Тут знаходяться головні райони вирощування ВРХ – Ломбардія, П'ємонт. Південь Італії і острови Сіцилія й Сардинія є місцем вирощування дрібних тварин, зокрема овець, кіз.

За кількістю виробленого м'яса Італія знаходиться на восьмому місці в світі і на четвертому – у Європі.

Зовнішні економічні зв'язки. У міжнародному поділі праці Італія спеціалізується на вивозі продукції машинобудування і металообробки, яка становить понад дві п'ятих усього експорту. В експорті основну роль складають легкові автомобілі, деякі види верстатів, обладнання для целюлозно-паперової, легкої, харчової і поліграфічної промисловості, вироби швейної, текстильної, взуттєвої промисловості, хімікатів, продовольчі товари, зокрема овочі, фрукти, вина.

В імпорті головне місце займають машини і обладнання, перш за все складне, а також хімікати, чорні і кольорові метали.

Основними торговельними партнерами Італії є країни ЄС і США.

ГОСПОДАРСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Промисловість Великобританії є провідною галуззю господарства і дає 1/4 валового національного продукту, у ній зайнято близько 1/6 населення країни. За обсягом промислового виробництва Великобританія посідає 7 місце у світі. Нині в структурі промисловості помітна тенденція зростання частки машинобудування та інших обробних галузей та зменшення частки традиційних гірничодобувної і текстильної галузей. У обробних галузях виробляється до 10% ВВП у промисловому виробництві. Основна частина промислових підприємств Великобританії сконцентрована в густозаселеному промисловому поясі від Лондона до Ланкаширу і від Західного Йоркширу до Глостерширу (Мідленд). Найкрупніші промислові райони за межами цього поясу – Південний Уельс, південний-схід Англії та центральна частина Шотландії.

Головною галуззю *гірничодобувної промисловості* є добування кам'яного вугілля (100 млн тонн), яке протягом століть забезпечувало господарство Великобританії паливом і давало 30% споживаної в країні енергії, поступаючись лише нафті, на яку припадає 50% енергії. Сучасні резерви кам'яновугільних запасів становлять менше 400 млн тонн, що призведе до залежності Британії від імпорту вугілля вже через 5 років. Альтернативою може бути газифікація вугілля, що може забезпечити країну паливом, за підрахунками, на строк від 200 до 400 років. Країна займає 20-те місце у світі за видобутком нафти (90 млн тонн) та 16-те за видобутком газу (39 млрд тонн), маючи мережу потужних їх родовищ на шельфі Північного моря, однак змушена імпортувати додаткові обсяги природного газу (з Норвегії) для забезпечення потреб промисловості і населення.

Налічується 25 нафтопереробних заводів («Shell», «Filip-Imperial», «British Petroleum Chemicle»). За виробництвом бензину країна посідає 4-те місце в світі. Великобританія – *другий* у світі постачальник та експортер каоліну (білої глини, з якої виготовляють фарфор), є перспективи добування вольфраму, міді та золота. Розробка залізної руди ведеться в порівняно вузькому поясі від Скантропа в Йоркширі до Банбері на півдні Англії. Руда тут низької якості і містить лише 33 % металу. Тому залізна руда переважно імпортується з Канади, Ліберії та Мавританії.

Великобританія повністю забезпечує себе електроенергією, 86% якої виробляється тепловими електростанціями, 12% – атомними електростанціями та 2% – гідроелектростанціями. Більшість ТЕС працює на кам'яному вугіллі, але останнім часом деякі з них почали переходити на

нафту. В країні діє біля 14 АЕС, частина з яких пройшли чи проходять модернізаційну реконструкцію або конверсію виробництва. У 2007 році вироблено 368 млрд кВт/годин електроенергії при споживанні 346 млрд. кВт/годин. Виробництво енергоносіїв та електроенергії складає 10% ВВП – це один із найвищих показників у світі.

Основні центри *чорної металургії* зосереджені у районах припортових міст (південь Уельсу, Скандорп, Глазго, Порт-Толбот, Редкар), оскільки орієнтуються, головним чином, на довізну залізну руду. Виплавка високоякісних та легованих сталей зосереджена у старометалургійному районі навколо Шеффілда. Кольорові метали також виплавляються у портах, зокрема алюміній (116 тис. тонн/рік) у Лінмуті, Холіхеді, а також у Шотландії, де використовується енергія ГЕС. Країна займає перші позиції в Європі за виправкою олова. Виплавка міді становить біля 120 тис. тонн, цинку – 86 тис.тонн, свинцю – 329 тис.тонн. Великобританія – один із основних експортерів таких металів, як уран, цирконій, берилій, ніобій, германій тощо. Виробництво вторинного металу тяжіє до споживача і розміщене у машинобудівних районах Західного Мідленда, Великого Лондона та Ланкашира.

Машинобудування є провідною галуззю промисловості (40% вартості продукції, 25% зайнятих) і представлене практично повсюдно, але окремі регіони зберігають власну спеціалізацію. Важке машинобудування розміщується поблизу металургійних районів Східного Мідленду та в Шотландії (Клайдсайд). Розвинене транспортне машинобудування: автомобільна галузь представлена в Лондоні з передмістями, Ковентрі, Бірмінгемі, Літоні та Оксфорді; локомотиви та вагони виробляють у старопромислових районах Мідленду, Мерсісайді, а також у Лондоні; центри суднобудування – Клайдсайд (Глазго), Сандерленд, Біркенхед, Белфаст, Брістоль, Ліверпуль, Барроу-ін-Фернесс; центри авіабудування – Великий Лондон, Брістоль, Дербі, Західний Мідленд (BAE Systems, EADS, Airbus, Rolls-Royce).

Продукція конкурентноздатна за якістю, але дорога, тому на внутрішньому ринку, зокрема автомобільному, користуються попиту дешевші імпортні марки. За виробництвом тракторів Британія посідає 1-ше місце в світі, літаків 3-тє, суден 3-тє. Верстатобудування розвинене у Бірмінгемі, Ковентрі, Лестері. Приладобудування тяжіє до споживача та наукової бази (Лондон, Бірмінгем), тут же виробляється основна частина продукції електротехнічної галузі та електроніки.

Традиційно високорозвиненою залишається *хімічна промисловість*, яка випускає продукти нафтопереробки, масла для двигунів, синтетичні волокна і матеріали, пластмаси, гербіциди, барвники і лаки, всі види добрив, кислоти, ліки, парфумерію, побутову хімію тощо. Основна хімія розміщена на південному сході, Ланкаширі, Чеширі, Даремі та Йоркширі (мінеральні

добрива, сірчана кислота, сода тощо). Нафтохімічні виробництва розміщуються у портових містах, куди надходить нафта із шельфових родовищ: Грейнджмут, Севернсайд, Стенлоу-Каррінгтон, Біллінгем-Уїлтон-Тіспорт, Севернсайд, Іммінгем, Фолі. Ведучими корпораціями є: «Shell», «IKI», «Univellerg». Фармацевтична галузь (представлена 2-ою та 6-ою за потужністю у світі фірмами GlaxoSmithKline та AstraZeneca) концентрується в Лондоні.

У промисловості Великобританії довгий час домінувала *текстильна*, яка на даний час втратила своє ключове значення для економіки. Бавовняні тканини виробляють у Ланкаширі, вовняні – в Йоркширі, лляні – у Північній Ірландії. Хутрові тканини виготовляють, в основному, в Західному Йоркширі, шовк – в місті Сілсдені. Трикотажне виробництво набуло розвитку у Східному Мідленді.

Харчова промисловість добре розвинена практично повсюдно, але найбільше – у традиційних землеробських районах південно-східної та середньої Англії.

Сільське господарство Великобританії традиційно відзначається малою кількістю працюючих і дуже високою інтенсивністю. У ньому разом із лісовим господарством і рибальством працює лише 290 тис. чол. Середні врожаї пшениці перевищують 70 ц/га, картоплі — 360 ц/га, цукрових буряків — 420 ц/га. У Великобританії виведено багато високопродуктивних тварин, і зараз країна є провідним експортером племінної худоби. Чимало всесвітньо відомих порід великої рогатої худоби, овець, свиней і коней мають назву англійських графств. Зумовили таке явище обмеженість земельних ресурсів, ранній розвиток товарних відносин, можливості вдосконалення виробництва в багатій країні (вже в першій половині XIX ст. на англійських полях використовували чилійську селітру і перуанське гуано), традиційна увага, в тому числі й держави, до селекційної справи.

Ферми Великобританії великі (середній розмір понад 70 га). Вони користуються широкою урядовою підтримкою. Частка державних субсидій у вартості продукції сільського господарства становить більше чверті і є однією з найбільших у світі.

Для потреб сільського господарства використовують близько 17 млн га земель, із них 5 млн га — орні, 7 — під сіяними травами і 5 — грубі пасовища (верескові пустища на узгір'ях). За розмірами сільськогосподарського виробництва Великобританія посідає одне з провідних місць у світі, а за поголів'ям овець — перше місце в Західній Європі.

Понад 70 % вартості сільськогосподарської продукції припадає на м'ясо, молоко і молочні продукти, яйця та вовну. Розводять велику рогату худобу, свиней, овець, птицю. Вирощують пшеницю, ячмінь, картоплю, рапс,

цукрові буряки, овочі і фрукти, квіти. Кращі сільськогосподарські землі і найбільш інтенсивні господарства розташовані на рівнинах. На сході і півдні переважають орні землі й інтенсивна відгодівля тварин, на заході і півночі — випас овець на грубих пасовищах. Характерним є відведення земель під численні парки, садиби, живоплоти.

Сільське господарство забезпечує власні потреби країни на 2/3. Імпортують масло, сир, м'ясо, тростинний цукор, кормове зерно, продукти тропіків, особливо чай і каву, а також рибу. Власні заготівлі деревини порівняно незначні — 6,5 млн м куб. Вилов риби — 0,7 млн т.

Великобританія має сучасний як за своїми розмірами, так і за структурою **транспорт**. Розвинені всі його види. Щоправда, внутрішній водний (густа система річок і каналів у Англії), який відіграв вирішальну роль до появи залізниць, зараз використовується здебільшого для туризму. Великобританія була піонером у будівництві залізниць. Мережа їх створена ще в середині XIX ст. У ході націоналізації і реконструкції після другої світової війни довжина їх скоротилася з 32 до 17 тис. км. На 1/3 вони електрифіковані. Поїзди на лінії Лондон — Единбург рухаються зі швидкістю 160 км/год. Автомобільний транспорт, що розвивався уже в XX ст., відповідає всім сучасним вимогам. Експлуатується понад 28 млн легкових і 3 млн вантажних машин. Напрями залізниць і автошляхів збігаються. Центром є Лондон, звідки вони простягнулись у шести головних напрямках: Дувр, Саутгемптон, Брістоль, Бірмінгем, Манчестер (Глазго) і Ньюкасл (Единбург).

Великобританія більше, ніж будь-яка інша країна, заслуговує епітета «морська». Понад два століття її флот не знав конкурентів, та й зараз він серед найбільших у світі, хоча багато його кораблів, як і інших розвинених країн, плавають під «дешевими прапорами». На островах майже 300 портів, із них 80 мають статус торгових. У портовому господарстві широко використовують морські припливи, що піднімають рівень води в гирлах рік. Провідну роль відіграють: система лондонських портів у гирлі Темзи і система портів Ліверпуля й Манчестера в гирлі річки Мерсей і вздовж Манчестерського морського каналу. Тепер ці дві ще недавно найбільші в світі портові системи пристосовуються до нових умов і вантажообіг їх зменшується. Лондонський порт починався майже в центрі столиці і тягнувся на десятки кілометрів униз по Темзі. У зв'язку із зростанням ролі контейнерних перевезень він перемістився в гирло річки. Порти Ліверпуля і Манчестера також передали частину навантаження своєму оточенню.

Незважаючи на порівняно невелику площу, Великобританія має дуже розвинений авіаційний транспорт. За внутрішніми перевезеннями він займає перше місце в Західній Європі, а за міжнародними — поступається лише США. Компанія «Бритіш Еруейз» — одна з найбільших у світі. Лондон з його трьома аеропортами як центр авіаційних сполучень посідає друге місце

в світі після Нью-Йорка. Авіаційні маршрути зв'язують Великобританію з усім світом, передусім із розвиненими країнами і країнами Співдружності.

Для Великобританії завжди багато важили транспортні зв'язки з континентом. Їх полегшувала незначна ширина протоки Ла-Манш, найвужча частина якої Па-де-Кале має лише 33 км завширшки. Між Дувром і Кале (Франція) діє пасажирський пором. Ще два залізничних пороми з'єднують острови з Дюнкерком (Франція) і Зебрюгге (Бельгія). Літаком на континент можна дістатися з будь-якої конурбації, а також з Единбурга і Белфаста. Історичною подією стало відкриття в 1994 р. 50-кілометрового тунелю під Ла-Маншем. Шлях Лондон — Фолкстон — Кале — Париж поїзд долає тепер за три години.

Визначні пам'ятки

Мегалітичний комплекс Стоунхендж, церква в Баргоні, замок XII ст. в Інвернесі, собор в Глазго, Единбурзький замок і церква, замок Кардіфф, Будинок-музей Шекспіра в Стратфордї, Оксфордський і Кембріджський університети, в Лондоні — Британський музей, замок Тауер (тут зберігаються коштовності царської корони), Вестмінстерське абатство (місце коронації британських королів) із Куточком поетів, будівля парламенту, башта з годинником Біг Бен, Букінгемський палац, Музей воскових фігур мадам Тюссо, Гайд-парк з Куточком ораторів і багато іншого. На Трафальгарській площі височіє колона Нельсона. Цікава «квадратна миля гріха» — район Сохо.

ЦЕ ЦІКАВО!

У готелях у багатьох випадках передбачена спеціальна плата за обслуговування, зазвичай, у розмірі 10—12%. Там, де ця плата не включається в рахунок, співробітникам, що обслуговували вас, і покоївкам, як правило, дають на чай 10—15% від суми рахунку.

У рахунки деяких ресторанів входить обслуговування. Там, де воно не враховане, прийняті чайові у розмірі 10—15% від суми рахунку.

Носильники отримують 50—75 пенсів за валізу, таксисти — 10—15% вартості проїзду.

Одна з особливостей Великобританії, з якою ви можете зіткнутися, полягає в тому, що до цього часу в більшості готелів водопровідні крани над умивальником не забезпечені змішувачем. Англійці вмиваються не проточною водою, а набирають повний умивальник води, використовують її, потім спускають.

У день від'їзду вам необхідно звільнити номер о 12.00. Якщо до вильоту літака залишається багато часу, речі можна залишити в камері зберігання готелю.

У Англії дуже важливі хороші манери, уміння триматися за столом, тому треба дотримуватися основних правил ритуалу вживання їжі. Ніколи не кладіть руки на стіл, тримайте їх на колінах. Прибори не знімаються з тарілок, оскільки підставки для ножів в Англії не використовують. Не перекладайте прибори з однієї руки в іншу, ніж повинен весь час знаходитися в правій руці, виделка — в лівій. Оскільки різні овочі

подаються одночасно з м'ясними стравами, вам варто чинити так: ви накладаєте овочі на маленький шматочок м'яса за допомогою ножа; навчитеся утримувати їх там за допомогою зворотної сторони виделки, не проколюючи. Якщо ви ризикнете наколоти на виделку хоча б одну горошину, то вас вважатимуть невихованим.

Не варто цілувати пані руки або говорити публічно такі компліменти, як «Яке у вас плаття!» або «Який чудовий цей торт!» — вони розцінюються як велика неделікатність.

За столом не дозволяється вести окремі розмови. Всі повинно слухати того, хто говорить даний момент і, у свою чергу, висловлюватися досить голосно, щоб бути почутим присутніми.

Пам'ятаєте, що у англійців власний стиль життя, і вони, як ніяка інша нація, свято шанують традиції і звичаї.

Мандруючи до Великобританії — країни туманів — радимо не забувати, що британська погода непередбачувана! Зима, зазвичай, досить м'яка, з температурою, рідко досягаючою мінусової. З березня по травень дні можуть бути як сонячними, так і з дощами. У червні-серпні температура може досягати +30°C або більше, проте протягом дня, як правило, зберігається десь в межах +20-25°C. У Лондоні дощі йдуть 180 днів на рік, а «наймокрішими» містами є Ліверпуль і Манчестер.

Практична робота № 4

Тема. Порівняльна характеристика господарства головних економічних районів США: Півночі, Півдня та Заходу.

Мета. Вчитися характеризувати господарство економічних районів країни, виявляти спільні та відмінні риси в його розвитку. Розвивати вміння цілісного використання карт атласу, тексту підручника, статистичного матеріалу з метою відбору потрібного матеріалу.

Завдання

1. На контурну карту «Сполучені Штати Америки» нанесіть:
 - мегаполіси;
 - нафтогазоносні та кам'яновугільні басейни;
 - найбільші центри машинобудування.
2. Дайте відповіді на питання:
 1. Чим характеризується промисловий експорт США (1 в.) ?
 2. Яка структура сільськогосподарського експорту США(2 в) ?
3. Складіть порівняльну характеристику господарства головних економічних районів США.
4. На контурну карту «Сполучені Штати Америки» нанесіть межі штатів США, підпишіть назви їхніх центрів.

Зробіть висновок.

Методичні вказівки до виконання практичної роботи № 4:

До виконання практичної роботи студенти повинні попередньо підготуватися. Для цього необхідно повторити тему «Країни Північної Америки», відібрати потрібні карти атласу.

Складаючи порівняльну характеристику господарства Півночі, Півдня та Заходу США необхідно проаналізувати промисловість та сільське господарство економічних районів, виявити спільні та відмінні риси в розвитку господарства та причини цього. Характеризуючи господарство доречно використовувати типові плани характеристики промисловості та сільського господарства. Це дозволить якісно і швидко запам'ятовувати матеріал, аналізувати текст підручника, виділяючи основну інформацію, а також розвиватиме вміння «читати» карти атласу.

У результаті виконання практичної роботи студент:

називає: склад території регіону «Америка»;

описує: своєрідність ЕГП країн Америки;

визначає: темпи розвитку, особливості галузевої структури та територіальної організації господарства США;

складає: порівняльну характеристику структури та спеціалізації промисловості основних економічних районів США.

Короткий виклад інформації

Загальні риси господарства

США — найбільша за своїм економічним, політичним і військовим потенціалом країна сучасності. Населення країни становить 4,7 % населення світу і на них припадає понад 20 % світового ВВП. США утримують першість у світі за рівнем продуктивності праці, розвитком науки, наукоємних виробництв і послуг, в освоєнні космосу і військовому виробництві.

Для економіки США надзвичайно важливе значення має високий рівень розвитку галузей обробної промисловості, передусім, машинобудування, електроенергетичної та хімічної промисловості. Галузева структура промисловості значною мірою працює на світовий ринок і залежить від постачання сировини та паливно-енергетичних ресурсів із інших країн світу. Найшвидшими темпами в США розвиваються наукоємні галузі та виробництва, а також галузі, що використовують новітню техніку і є носіями технічного прогресу. Високий рівень розвитку є характерним і для підприємств, що виробляють товари народного споживання. Три провідні галузі промисловості (машинобудування, електроенергетика, хімічна промисловість) дають більше ніж 50% вартості промислової продукції США. Велику увагу приділяють розвитку виробництва товарів народного споживання, на які припадає на сьогодні 66% вартості промислової продукції країни.

Сучасній американській економіці притаманна висока концентрація виробництва та капіталу.

Промисловість

Як і в будь-якій високорозвинутій країні, економічне «обличчя» США визначає промисловість, вартість продукції якої у 10 раз перевищує вартість продукції сільського господарства. Для промисловості США базовим комплексом є ПЕК. Паливна промисловість США працює, перш за все, на власних паливно-енергетичних ресурсах і, частково, на імпортному паливі. Країна є одним із найбільших у світі як виробників, так і споживачів палива. Видобуток вугілля сягає майже 1 млрд т (друге місце після Китаю). США експортують близько 100 млн т вугілля, переважно до країн Європи. Головний район видобутку вугілля — Аппалачський. Іншим районом є штати Іллінойс та Індіана, розміщені на південь від озера Мічиган. У структурі споживання палива в США провідне місце посідає нафта 40%, природний газ — 23%, вугілля — 22%, використовують також біопаливо — 4%.

У країні видобувають понад 310,2 млн т нафти (третє місце у світі). Водночас потреби національної економіки у нафті значно більші і перевищують 900 млн т. Тому США завозять близько 400 млн т нафти і є найбільшим її імпортером у світі. Це, у свою чергу, зумовило розміщення нафтопереробних заводів, перш за все, у портових містах і, передусім, на узбережжі Мексиканської затоки (Х'юстон, Бомонт, Новий Орлеан), на березі Атлантичного океану (Філадельфія, Ньюарк), у містах Сент-Луїс, Чикаго та в Каліфорнії. США видобувають близько 525 млрд м³ газу і за цим показником посідають *друге місце* після Росії. Видобуток газу концентрується в районі

Мексиканської затоки. Споживається близько 600 млрд м газу, а решту газу США імпортують з Канади та Мексики.

Країна має найпотужнішу у світі електроенергетику. Загальна потужність електростанцій держави перевищує 800 млн кВт. США мають один із найвищих у світі показників за виробництвом електроенергії на одну особу. У структурі виробництва електроенергії США основу становлять великі ТЕС і ТЕЦ, які виробляють понад 70 % електроенергії, близько 20 % дають АЕС і 10 % - ГЕС.

Металургійна промисловість є однією із найбільших у світі і характеризується досить високим рівнем розвитку як чорної, так і кольорової металургії. В країні виплавляється близько 90 млн т сталі (третє місце після Японії та Китаю). Чорна металургія частково працює на власній та довізній залізній руді із Канади та Венесуели, повністю на довізній мангановій руді з Бразилії і Габону (Африка). Тому значна кількість металургійних комбінатів розташована в портових містах і, перш за все, в мегаполісі Босваш. Чорна металургія розвивається також на узбережжі Великих озер, де вона орієнтована на поклади залізної руди і власне коксівне вугілля. У США добре розвинута електрометалургія і переробна металургія, тому виплавка сталі майже в 1,8 раза перевищує виплавку чавуну. США мають розвинену кольорову металургію, яка переважно працює на власній і частково імпортованій сировині. За обсягами алюмінієвого виробництва, яке використовує імпортовані з Центральної Америки боксити, країна посідає перше місце у світі. Значна питома вага її у світовій виплавці та споживанні міді. На власній сировині працюють також свинцево-цинкове та нікелеве виробництва, виплавка рідкісних кольорових металів. США є значним виробником золота (300 т) та срібла.

За обсягами виробництва продукції машинобудування США посідають перше місце у світі. Машинобудування випускає близько 40 % промислової продукції країни та 48 % усього експортного потенціалу. США — єдина країна у світі, яка виробляє майже всі види машин. Галузь має тіснокооперовані зв'язки з підприємствами Канади та Мексики. Підприємства машинобудування розміщені дуже нерівномірно. Майже 2/3 їх зосереджено в індустріальних центрах Півночі та Тихоокеанського узбережжя. Найважливіші центри машинобудування і металообробки: Лос-Анджелес, Чикаго, Детройт, Нью-Йорк, Філадельфія, Клівленд, Бостон, Сент-Луїс, Мілуокі, Даллас.

Підприємства автомобільної промисловості концентруються у штаті Мічиган (майже 1/3 виробництва автомобілів країни). Найбільшим центром виробництва автомобілів є Детройт. Основні потужності авіаракетно-

космічної галузі зосереджені на Півдні (Даллас, Форт-Уерт, Атланта) та Тихоокеанському узбережжі (Лос-Анджелес, Сіетл, Сан-Дієго, Сан-Хосе). Космодроми США розміщені на мисі Канаверал — у Флориді та Ванден-берг — у Каліфорнії.

Суднобудування в США, крім військового, займає порівняно скромне місце. Електротехнічна промисловість розміщена переважно у штатах Півночі та Півдня. Для сільськогосподарського машинобудування США характерним є високий рівень територіальної концентрації: на три центральні штати припадає майже половина випуску всіх сільськогосподарських машин і обладнання.

ВНП США — найпотужніший у світі.

США — безумовний лідер світової хімічної промисловості, як за обсягом виробництва, так і за асортиментом продукції. Структурно-сировинні зрушення сприяли переміщенню хімічної промисловості із штатів Півночі на Південь, який багатий на енергетичні ресурси та гірничо-хімічну сировину. Підприємства Півдня виробляють 3/4 полімерних матеріалів, близько половини технічних хімікатів, понад половину мінеральних добрив. Основні центри хімічної промисловості на Півдні — Х'юстон, Чарльстон, Бомонт, Техас-Сіті.

Розміщення підприємств лісозаготівлі та деревообробки відповідає географії лісових ресурсів. Головну роль тут відіграють тихоокеанський Північний Захід і південноатлантичні штати. Останні є також головним районом меблевої та целюлозно-паперової промисловості.

Легка промисловість розвинута на всій території США, хоч найбільша концентрація його у районах старого розвитку, тобто у штатах Півночі.

Останнім часом усі галузі промисловості США активно перебудовують технічну базу виробництва у напрямку використання нових форм електронної автоматизації, освоєння маловідходних технологій.

Сільське господарство США

США — найбільший виробник сільськогосподарської продукції у світі. Ця країна першою перейшла до агробізнесу. Продуктивність праці в сфері АПК росте навіть швидше, ніж у промисловості. Показником рівня інтенсифікації сільського господарства може бути вартість продукції, отриманої з 1 га (580 дол.). Один робітник, зайнятий у сільському господарстві, може прогодувати 80 чоловік і обробити 50–60 га. Ефективність функціонування сільського

господарства США базується, головним чином, на інтенсивних чинниках (високопродуктивній техніці, кваліфікованих кадрах, використанні досягнень НТП, підтримці уряду). Основним підприємством сільського господарства США є капіталістична ферма. У США 2,1 млн ферм, на яких працює близько 3 млн чоловік. Їх доповнюють майже два десятки мільйонів тих, хто обслуговує сільське господарство, переробляє і реалізує його продукцію. Природно-ресурсні передумови для розвитку сільського господарства в США сприятливі.

Сільське господарство США є багатогалузевим. Головні галузі – землеробство і тваринництво. Багатогалузеве сільське господарство забезпечує не тільки внутрішні потреби країни, але і дає значну частину продукції для експорту.

У **землеробстві** головними є зернові культури: кукурудза, сорго, ячмінь. Так званий «кукурудзяний пояс» розташований на Центральних рівнинах. Пшеницю вирощують у преріях у «пшеничному поясі», від Канади до Техаса, і збирають 60-80 млн тонн на рік. Вирощують також рис.

У США прийнято виділяти понад десять сільськогосподарських поясів, кожний із яких має яскраво виражену спеціалізацію. Це – «бавовняний пояс» у нижній течії р. Міссісіпі, «молочний пояс» у штатах Приозер'я і т.д. У США вирощують сою, арахіс, соняшник. У північних штатах вирощують цукровий буряк, картоплю; у дельті Міссісіпі, на Флориді і Гавайських островах – цукрову тростину, у штатах Вірджинія, Північна Кароліна, Кентуккі тютюн. Вирощують картоплю, різноманітні овочі і фрукти в багатьох штатах.

Тваринництво має хорошу кормову базу. Поголів'я великої рогатої худоби складає близько **100** млн голів, свиней – 55 млн голів. Бройлерів щорічно вирощують до 5,5 млрд штук, коней – 6 млн голів і т.д. Тваринництво орієнтоване на задоволення потреб внутрішнього ринку.

Заготівля лісу в США зосереджена в Кордильєрах на північному заході і південному сході. У США – розвинене рибне господарство.

Найважливішою зоною треба вважати Середній Захід. Сюди заходить західна частина «молочного поясу», повністю «кукурудзяний» та «пшеничний» пояси і Північні рівнини з їх скотарством.

Транспорт США

У США розвинені усі види транспорту. Транспортна система США (разом із Канадою) утворює особливий, північноамериканський тип. Для неї характерний розвиток усіх видів транспорту. Вантажі переміщують

залізницями, автомобілями, водним і трубопровідним транспортом. Довжина залізниць – 265 тис. км. На частку залізниць у загальному вантажообігу припадає до 5 %. Протяжність автошляхів - близько 6,5 млн км. Кількість автомобілів досягає 200 млн штук. Автошляхи і залізниці утворюють «транспортні коридори». Протяжність внутрішніх водних шляхів – близько 40 тис. км. Сполучені каналами ріки й озера утворюють найдовший у світі водний шлях. У США – 11 морських портів із вантажообігом понад 80 млн тонн. Найбільші з них Нью-Йорк, Новий Орлеан, Філадельфія, Балтимор та інші.

Довжина регулярних авіаліній – 600 тис. км. Авіаційний парк складається із сучасних турбореактивних літаків, вертольотів. Найбільші аеропорти США: Чикаго (О'Хара), Майамі, Нью-Йорк (Кеннеді). Загальна протяжність трубопровідного транспорту 280 тис. км. Північноамериканський трубопровід «Великий дюйм» має довжину 2190 км.

Практична робота № 5

Тема. Порівняльна характеристика двох країн, що розвиваються (за вибором, із різних регіонів світу).

Мета. Вчитися порівнювати окремі країни, виявляти основні особливості природи, населення, господарства; визначати спільні та відмінні риси, пояснювати причини цього. Розвивати вміння цілісного використання карт атласу з метою відбору потрібного матеріалу.

Завдання.

1. На контурні карти Африки, Азії, Латинської Америки нанести по десять країн.
2. Скласти коротку комплексну характеристику двох країн, що розвиваються (за вибором з Азії, Африки, Латинської Америки).
3. Знайти спільні та відмінні риси двох країн в економіко-географічному положенні, ресурсах, населенні та господарстві.
4. Сформулювати причини спільних та відмінних рис двох країн, що розвиваються.

Зробіть висновок.

Методичні вказівки до виконання практичної роботи № 5:

До виконання практичної роботи студенти повинні попередньо підготуватися. Для цього необхідно повторити теми «Країни Латинської Америки», «Країни Азії», «Країни Африки, Австралії та Океанії», відібрати карти атласу, що стосуються регіонів Азії, Африки, Америки.

Для характеристики країн використовуйте типові плани.

Виконання завдань 2 – 3 доречно оформляти у вигляді таблиці:

План порівняння	Спільні риси	Відмінні риси	
		Ефіопія	Уругвай

Короткий виклад інформації

Між державами і територіями світу спостерігаються природні, господарські, етнічні та інші відмінності. До того ж, важко охопити всю повноту та багатогранність суспільного і господарського життя планети одним поглядом. Тому для вивчення економічної та соціальної географії світу виділяють більш-менш однорідні частини світу. В межах частин світу виділяють менші регіони, які мають певну географічну єдність та спільність історичної долі.

Історико-географічний регіон — сукупність країн, яким притаманні спільність природних умов, фізико- та економіко-географічного положення, господарської діяльності, історії і культури народів, а також близькість рівня соціально-економічного розвитку. Характеристика кожного регіону базується на визначенні його географічної специфіки, тобто територіальних відмінностей. Головне у географічній специфіці регіонів — особливості розміщення населення, природно-ресурсного потенціалу та господарства на різних етапах історичного розвитку. Відмінність у природних умовах, економічна і культурна специфіка сформували всередині регіонів окремі, відносно єдині території нижчого рангу — субрегіони.

Виділяють п'ять історико-географічних регіонів світу: Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія та Океанія.

Країни, що розвиваються. Це здебільшого колишні колонії, які здобули політичну незалежність і створюють свої національні економіки. Вони відрізняються розмірами території, запасами природних ресурсів, рівнем економічного розвитку, місцем у світовому господарстві. Серед них можна виділити декілька груп.

- *Нові індустріальні країни (НІК).* До цієї групи входять Республіка Корея, Тайвань, Сінгапур («азіатські тигри»), Бразилія, Мексика, Аргентина, Індія, Туреччина, Малайзія, Індонезія і Таїланд. НІК відзначаються швидкими темпами розвитку, основою якого є використання «плодів» НТР та іноземні інвестиції. Туреччину та Республіку Корея все частіше відносять до економічно розвинутих країн.
- *Країни-експортери нафти.* Це — Бруней, Катар, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Саудівська Аравія, Лівія, Іран. Їх економічний розвиток залежить від експорту нафти і цін на неї. Серед країн, що розвиваються, вони виділяються доволі високим рівнем соціально-економічного розвитку.

- *Малі острівні країни* (Антигуа, Барбуда, Багамські о-ви, Барбадос, Бермудські о-ви, Бахрейн, Сейшельські о-ви). Високі прибутки цих країн пов'язані з розвитком сфери послуг і, у першу чергу, з банківським бізнесом і туризмом.
- *Країни середніх можливостей*. До цієї групи входить 60 країн, що розвиваються (Ямайка, Гватемала, Панама, Філіппіни, Сирія, Туніс, Намібія та ін.). Більшість із цих країн мають певні можливості для подальшого розвитку. Та для розвитку їхньої економіки доводиться постійно позичати гроші в економічно розвинутих країнах, що призводить до зростання заборгованості.
- *Найменш розвинуті країни*. За класифікацією ООН до них належать 47 країн із населенням понад 500 млн. осіб. В Африці це Ангола, Ефіопія, Сомалі, Танзанія, Чад, Мозамбік, Малаві та ін.; в Азії — Камбоджа, Ємен, Афганістан тощо (див. табл. 2 у додатку).

Для більшості країн, що належать до цього типу, характерні спільні риси:

- багатокладність економіки;
- двоїста соціально-економічна структура (індустріальний та традиційний сектори. Останній існує на основі відсталих суспільних відносин, характеризується низькою ефективністю і охоплює основну частину населення);
- монокультурність господарства (спеціалізуються на виробництві та експорті 1–2 сільськогосподарських культур або експорті продукції гірничодобувної промисловості);
- надзвичайна залежність від світового ринку, а саме від цін на продукти експорту та продукцію промисловості, яка імпортується.

*Приклади орієнтовних типових планів,
які можна використовувати для характеристики всіх типів
країн світу, а також регіонів*

План характеристики населення країни (району):

1. Кількість, тип відтворення населення, демографічна політика.
2. Статеві-віковий склад населення, забезпеченість трудовими ресурсами.
3. Національний та соціальний склад.
4. Основні риси розміщення, вплив міграцій.
5. Рівні, темпи і форми урбанізації, головні міста і міські агломерації.
6. Сільське розселення.
7. Рівень населення та перспективи зміни.

План характеристики країн (регіонів):

1. Основні риси економіко-географічного положення.
2. Господарська оцінка природних умов і ресурсів.
3. Основні риси населення (тип відтворення, релігія, рівень урбанізації, структура розміщення).
4. Характеристика господарства: промисловості, сільського господарства.
5. Транспорт.
6. Внутрішні відмінності, екологічні проблеми.
7. Зовнішньо-економічні зв'язки.

План характеристики промисловості країни (району):

1. Значення галузі і обсяг її продукції.
2. Природні передумови для розвитку галузі.
3. Структура галузі.
4. Основні чинники, що впливають на розміщення галузі, основні риси її географії, галузеві промислові райони.
5. Головні промислові центри; продукція, що виготовляється в них.
6. Залежність галузі від експорту та імпорту.
7. Проблеми та перспективи розвитку.

План характеристики сільського господарства країни (району):

1. Значення галузі і обсяг її продукції.
2. Природні передумови для розвитку галузі.
3. Особливості аграрних відносин.
4. Структура галузі, співвідношення рослинництва і тваринництва, сільськогосподарські райони.
5. Залежність країни (району) від експорту та імпорту сільськогосподарської продукції.
6. Проблеми та перспективи розвитку.
7. Перспективи розвитку країни.

План порівняльної характеристики країни (району):

1. Загальні відомості, ЕГП.
2. Природно-ресурсний потенціал.
3. Населення.
4. Господарство: промисловість, сільське господарство.
5. Транспорт.
6. Внутрішні відмінності.
7. Зовнішньо-економічні зв'язки.

Рекомендована література

1. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія, 10. – Київ «Генеза», 2015.
2. Прохоренко Н.М. Економічна і соціальна географія світ: довідник./ За редакцією Усатенко С.Т. - К.: «Знання», 2002.
3. Шищенко П.Г., Олійник Я.Б. Географія: навч. посібн. - К.: «Знання», 2004.
4. Страны мира: справочник для эрудитов и путешественников. - Харьков, 2011.
5. Економічна і соціальна географія світу. 10 клас: атлас. — К.: НВП «Картографія», 2017.
6. Родионова И. Политическая карта мира. География мирового хозяйства. - М: Московский лицей, 1996.
7. Стадник О. Зошит для практичних робіт з економічної та соціальної географії світу (з комплектом контурних і кольорових карт). 10 клас. - Х.: Ранок, 2001.
8. Економічна і соціальна географія світу: підручник для 10 класу середніх шкіл / Б. Яценко, В. Юрковський та ін. – К.: Арттек, 2008.
9. Географія: конспект лекцій для студентів денної форми навчання,/ Л.П.Чайка. – Луцьк, 2014.
10. В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова, А. І.Довгань «Географія (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти, – Київ «Генеза», 2018.

Зміст

Вступ	3
Тематика та зміст практичних робіт.....	4
Практична робота № 1	4
Практична робота № 2	14
Практична робота № 3	18
Практична робота № 4	36
Практична робота № 5	43
Приклади орієнтовних типових планів	46
Рекомендована література	48

Географія [Текст]: методичні вказівки до практичних занять для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст денної форми навчання / уклад. Л. П. Чайка. – Ковель: КПЕК Луцького НТУ, 2020. – 52 с.

Комп'ютерний набір: І. М. Пастушок, Л. П. Чайка

Редактор: Л. П. Чайка

Підп. до друку 2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Таймс.
Ум. друк. арк. 3,25.
Тираж ____ прим.

Інформаційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018 м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – КПЕК Луцького НТУ

Практична робота № 6

Тема. *Америка. Країни Америки.*

Мета. Вчитися характеризувати господарство країн, виявляти спільні та відмінні риси в його розвитку. Розвивати вміння цілісного використання карт атласу, тексту підручника, статистичного матеріалу з метою відбору потрібного матеріалу.

Завдання

1. На контурній карті Америки складіть картосхему типології країн Америки за рівнем економічного розвитку.

2. На контурну карту «Сполучені Штати Америки» нанесіть:

- мегаполіси;
- нафтогазоносні та кам'яновугільні басейни;
- найбільші центри машинобудування.

3. Складіть схему зовнішньоекономічних зв'язків США (в довільній формі в зошиті або карті).

4. Складіть порівняльну характеристику господарства головних економічних районів США.

5. Складіть порівняльну характеристику машинобудування США, Канади, Бразилії.

Зробіть висновок.

Теми для географічних досліджень:

*(виконуються студентами за бажанням,
оцінюється кожна окремо)*

1. Панамериканське шосе – дорога через три Америки.
2. Туризм як чинник розвитку країн Карибського басейну.
3. Країни «зручного прапора», країн офшорів, «країн – готелів». Чому саме таку спеціалізацію має їхня сфера послуг.
4. Економічна взаємодія вздовж державного кордону між Мексикою і США.
5. «Бананові республіки»: типові ознаки та сучасний розвиток.

Методичні вказівки до виконання практичної роботи № 5-6:

До виконання практичної роботи студенти повинні попередньо підготуватися. Для цього необхідно повторити теми «Політична карта», «Країни Америки», відібрати потрібні карти атласу.

Складаючи порівняльну характеристику господарства економічних районів США необхідно проаналізувати промисловість та сільське господарство економічних районів, виявити спільні та відмінні риси в розвитку господарства та причини цього. Характеризуючи господарство доречно використовувати типові плани характеристики промисловості та сільського господарства. Це дозволить якісно і швидко запам'ятовувати матеріал, аналізувати текст підручника, виділяючи основну інформацію, а також розвиватиме вміння «читати» карти атласу.

Складаючи порівняльну характеристику машинобудування США, Канади, Бразилії необхідно виявити характерні ознаки американського машинобудування, спільні та відмінні ознаки розвитку машинобудівної індустрії в трьох країнах,

визначити експортну продукцію та співпрацю з іншими країнами світу, в тому числі і Україною. Обов'язково наголосити на перспективи розвитку.

У результаті виконання практичної роботи студент:

називає: склад території регіону «Америка»;

описує: своєрідність ЕГП країн Америки;

визначає: темпи розвитку, особливості галузевої структури та територіальної організації господарства США, Канади, Бразилії;

складає: порівняльну характеристику структури та спеціалізації промисловості основних економічних районів США,

економіко-географічну характеристику США, Канади, Бразилії.

Короткий виклад інформації

Загальні риси господарства

США — найбільша за своїм економічним, політичним і військовим потенціалом країна сучасності. Населення країни становить 4,7 % населення світу і на них припадає понад 20 % світового ВВП. США утримують першість у світі за рівнем продуктивності праці, розвитком науки, наукоємних виробництв і послуг, в освоєнні космосу і військовому виробництві.

Для економіки США надзвичайно важливе значення має високий рівень розвитку галузей обробної промисловості, передусім, машинобудування, електроенергетичної та хімічної промисловості.

Галузева структура промисловості значною мірою працює на світовий ринок і залежить від постачання сировини та паливно-енергетичних ресурсів із інших країн світу. Найшвидшими темпами в США розвиваються наукоємні галузі та виробництва, а також галузі, що використовують новітню техніку і є носіями технічного прогресу. Високий рівень розвитку є характерним і для підприємств, що виробляють товари народного споживання. Три провідні галузі промисловості (машинобудування, електроенергетика, хімічна промисловість) дають більше ніж 50% вартості промислової продукції США. Велику увагу приділяють розвитку виробництва товарів народного споживання, на які припадає на сьогодні 66% вартості промислової продукції країни.

Сучасній американській економіці притаманна висока концентрація виробництва та капіталу.

Промисловість

Як і в будь-якій високорозвинутій країні, економічне «обличчя» США визначає промисловість, вартість продукції якої у 10 раз перевищує вартість продукції сільського господарства. Для промисловості США базовим комплексом є ПЕК. Паливна промисловість США працює, перш за все, на власних паливно-енергетичних ресурсах і, частково, на імпортному паливі. Країна є одним із найбільших у світі як виробників, так і споживачів палива. Видобуток вугілля сягає майже 1 млрд т (друге місце після Китаю). США експортують близько 100 млн т вугілля, переважно до країн Європи. Головний район видобутку вугілля — Аппалачський. Іншим районом є штати Іллінойс та Індіана, розміщені на південь від озера Мічиган. У структурі споживання палива в США провідне місце посідає нафта 40%, природний газ — 23%, вугілля — 22%, використовують також біопаливо — 4%.

У країні видобувають понад 310,2 млн т нафти (третє місце у світі). Водночас потреби національної економіки у нафті значно більші і перевищують 900 млн т. Тому США завозять близько 400 млн т нафти і є найбільшим її імпортером у світі. Це, у свою чергу,

зумовило розміщення нафтопереробних заводів, перш за все, у портових містах і, передусім, на узбережжі Мексиканської затоки (Х'юстон, Бомонт, Новий Орлеан), на березі Атлантичного океану (Філадельфія, Ньюарк), у містах Сент-Луїс, Чикаго та в Каліфорнії. США видобувають близько 525 млрд м³ газу і за цим показником посідають *друге місце* після Росії. Видобуток газу концентрується в районі Мексиканської затоки. Споживається близько 600 млрд м газу, а решту газу США імпортують з Канади та Мексики.

Країна має найпотужнішу у світі електроенергетику. Загальна потужність електростанцій держави перевищує 800 млн кВт. США мають один із найвищих у світі показників за виробництвом електроенергії на одну особу. У структурі виробництва електроенергії США основу становлять великі ТЕС і ТЕЦ, які виробляють понад 70 % електроенергії, близько 20 % дають АЕС і 10 % - ГЕС.

Металургійна промисловість є однією із найбільших у світі і характеризується досить високим рівнем розвитку як чорної, так і кольорової металургії. В країні виплавляється близько 90 млн т сталі (третє місце після Японії та Китаю). Чорна металургія частково працює на власній та довізній залізній руді із Канади та Венесуели, повністю на довізній мангановій руді з Бразилії і Габону (Африка). Тому значна кількість металургійних комбінатів розташована в портових містах і, перш за все, в мегаполісі Босваш. Чорна металургія розвивається також на узбережжі Великих озер, де вона орієнтована на поклади залізної руди і власне коксівне вугілля. У США добре розвинута електрометалургія і переробна металургія, тому виплавка сталі майже в 1,8 раза перевищує виплавку чавуну. США мають розвинену кольорову металургію, яка переважно працює на власній і частково імпортованій сировині. За обсягами алюмінієвого виробництва, яке використовує імпортовані з Центральної Америки боксити, країна посідає перше місце у світі. Значна питома вага її у світовій виплавці та споживанні міді. На власній сировині працюють також свинцево-цинкове та нікелеве виробництва, виплавка рідкісних

кольорових металів. США є значним виробником золота (300 т) та срібла.

За обсягами виробництва продукції машинобудування США посідають перше місце у світі. Машинобудування випускає близько 40 % промислової продукції країни та 48 % усього експортного потенціалу. США — єдина країна у світі, яка виробляє майже всі види машин. Галузь має тіснокооперовані зв'язки з підприємствами Канади та Мексики. Підприємства машинобудування розміщені дуже нерівномірно. Майже 2/3 їх зосереджено в індустріальних центрах Півночі та Тихоокеанського узбережжя. Найважливіші центри машинобудування і металообробки: Лос-Анджелес, Чикаго, Детройт, Нью-Йорк, Філадельфія, Клівленд, Бостон, Сент-Луїс, Мілуокі, Даллас.

Підприємства автомобільної промисловості концентруються у штаті Мічиган (майже 1/3 виробництва автомобілів країни). Найбільшим центром виробництва автомобілів є Детройт. Основні потужності авіаракетно-космічної галузі зосереджені на Півдні (Даллас, Форт-Уерт, Атланта) та Тихоокеанському узбережжі (Лос-Анджелес, Сіетл, Сан-Дієго, Сан-Хосе). Космодроми США розміщені на мисі Канаверал — у Флориді та Ванден-берг — у Каліфорнії.

Суднобудування в США, крім військового, займає порівняно скромне місце. Електротехнічна промисловість розміщена переважно у штатах Півночі та Півдня. Для сільськогосподарського машинобудування США характерним є високий рівень територіальної концентрації: на три центральні штати припадає майже половина випуску всіх сільськогосподарських машин і обладнання.

ВНП США — найпотужніший у світі.

США — безумовний лідер світової хімічної промисловості, як за обсягом виробництва, так і за асортиментом продукції. Структурно-сировинні-зрушення сприяли переміщенню хімічної промисловості із штатів Півночі на Південь, який багатий на енергетичні ресурси та

гірничо-хімічну сировину. Підприємства Півдня виробляють 3/4 полімерних матеріалів, близько половини технічних хімікатів, понад половину мінеральних добрив. Основні центри хімічної промисловості на Півдні — Х'юстон, Чарльстон, Бомонт, Техас-Сіті.

Розміщення підприємств лісозаготівлі та деревообробки відповідає географії лісових ресурсів. Головну роль тут відіграють тихоокеанський Північний Захід і південноатлантичні штати. Останні є також головним районом меблевої та целюлозно-паперової промисловості.

Легка промисловість розвинута на всій території США, хоч найбільша концентрація його у районах старого розвитку, тобто у штатах Півночі.

Останнім часом усі галузі промисловості США активно перебудовують технічну базу виробництва у напрямку використання нових форм електронної автоматизації, освоєння маловідходних технологій.

Сільське господарство США

США – найбільший виробник сільськогосподарської продукції у світі. Ця країна першою перейшла до агробізнесу. Продуктивність праці в сфері АПК росте навіть швидше, ніж у промисловості. Показником рівня інтенсифікації сільського господарства може бути вартість продукції, отриманої з 1 га (580 дол.). Один робітник, зайнятий у сільському господарстві, може прогодувати 80 чоловік і обробити 50–60 га. Ефективність функціонування сільського господарства США базується, головним чином, на інтенсивних чинниках (високопродуктивній техніці, кваліфікованих кадрах, використанні досягнень НТП, підтримці уряду). Основним підприємством сільського господарства США є капіталістична ферма. У США 2,1 млн ферм, на яких працює близько 3 млн чоловік. Їх доповнюють майже два десятки мільйонів тих, хто обслуговує сільське господарство, переробляє і реалізує його продукцію. Природно-ресурсні передумови для розвитку сільського господарства в США сприятливі.

Сільське господарство США є багатогалузевим. Головні галузі – землеробство і тваринництво. Багатогалузеве сільське господарство забезпечує не тільки внутрішні потреби країни, але і дає значну частину продукції для експорту.

У землеробстві головними є зернові культури: кукурудза, сорго, ячмінь. Так званий «кукурудзяний пояс» розташований на Центральних рівнинах. Пшеницю вирощують у преріях у «пшеничному поясі», від Канади до Техаса, і збирають 60-80 млн тонн на рік. Вирощують також рис.

У США прийнято виділяти понад десять сільськогосподарських поясів, кожний із яких має яскраво виражену спеціалізацію. Це – «бавовняний пояс» у нижній течії р. Міссісіпі, «молочний пояс» у штатах Приозер'я і т.д. У США вирощують сою, арахіс, соняшник. У північних штатах вирощують цукровий буряк, картоплю; у дельті Міссісіпі, на Флориді і Гавайських островах – цукрову тростину, у штатах Віргінія, Північна Кароліна, Кентуккі тютюн. Вирощують картоплю, різноманітні овочі і фрукти в багатьох штатах.

Тваринництво має хорошу кормову базу. Поголів'я великої рогатої худоби складає близько **100** млн голів, свиней – 55 млн голів. Бройлерів щорічно вирощують до 5,5 млрд штук, коней - 6 млн голів і т.д. Тваринництво орієнтоване на задоволення потреб внутрішнього ринку.

Заготівля лісу в США зосереджена в Кордильєрах на північному заході і південному сході. У США – розвинене рибне господарство.

Найважливішою зоною треба вважати Середній Захід. Сюди заходить західна частина «молочного поясу», повністю «кукурудзяний» та «пшеничний» пояси і Північні рівнини з їх скотарством.

Транспорт США

У США розвинені усі види транспорту. Транспортна система США (разом із Канадою) утворює особливий, північноамериканський тип. Для неї характерний розвиток усіх видів транспорту. Вантажі переміщують залізницями, автомобілями, водним і трубопровідним транспортом. Довжина залізниць – 265 тис. км. На частку залізниць у загальному вантажообігу припадає до 5 %. Протяжність автошляхів -

близько 6,5 млн км. Кількість автомобілів досягає 200 млн штук. Автошляхи і залізниці утворюють «транспортні коридори». Протяжність внутрішніх водних шляхів – близько 40 тис. км. Сполучені каналами ріки й озера утворюють найдовший у світі водний шлях. У США – 11 морських портів із вантажообігом понад 80 млн тонн. Найбільші з них Нью-Йорк, Новий Орлеан, Філадельфія, Балтимор та інші.

Довжина регулярних авіаліній – 600 тис. км. Авіаційний парк складається із сучасних турбореактивних літаків, вертольотів. Найбільші аеропорти США: Чикаго (О'Хара), Майамі, Нью-Йорк (Кеннеді). Загальна протяжність трубопровідного транспорту 280 тис. км. Північноамериканський трубопровід «Великий дюйм» має довжину 2190 км.

Практична робота № 7

Тема. Африка. Порівняльна характеристика двох країн, що розвиваються (за вибором, із різних регіонів світу).

Мета. Вчитися порівнювати окремі країни, виявляти основні особливості природи, населення, господарства; визначати спільні та відмінні риси, пояснювати причини цього. Розвивати вміння цілісного використання карт атласу з метою відбору потрібного матеріалу.

Завдання.

1. На контурну карту нанести країни Африки, відобразити рівень економічного розвитку.
2. Дайте відповіді на питання:
 1. Оцініть природні ресурси Африки
 2. Охарактеризуйте особливості розселення жителів Африки. Із чим вони пов'язані?
 3. Охарактеризуйте добувну промисловість регіону.
 4. У чому проявляється монокультурний характер господарства багатьох африканських країн.
3. Скласти коротку комплексну характеристику двох країн, що розвиваються (за вибором з Азії, Африки, Латинської Америки). Знайти спільні та відмінні риси двох країн в економіко-географічному положенні, ресурсах, населенні та господарстві. Сформулювати причини спільних та відмінних рис двох країн, що розвиваються.
4. Уявіть, що компанія хоче відкрити завод із виробництва велосипедів. Три африканські країни — Єгипет, Сьєрра-Леоне й Ботсвана — пропонують свою територію для будівництва підприємства. Яку із цих країн ви б порадили обрати для підприємницької діяльності? Чому?

Зробіть висновок.

Теми для дослідження:

1. *Кордони на ПК Африки»: особливості делімітації та демаркації.*
2. *Ангола: успішний розвиток після війни.*
3. *«Три кити» економіки Єгипту: Суецький канал, нафта, туризм.*

Методичні вказівки до виконання практичної роботи № 7:

До виконання практичної роботи студенти повинні попередньо підготуватися. Для цього необхідно повторити теми «Країни Латинської Америки», «Країни Азії», «Країни Африки, Австралії та Океанії», відібрати карти атласу, що стосуються регіонів Азії, Африки, Америки.

Для характеристики країн використовуйте типові плани.

Виконання завдань 3 доречно оформляти у вигляді таблиці:

План порівняння	Спільні риси	Відмінні риси	
		Ефіопія	Уругвай

Короткий виклад інформації

Між державами і територіями світу спостерігаються природні, господарські, етнічні та інші відмінності. До того ж, важко охопити всю повноту та багатогранність суспільного і господарського життя планети одним поглядом. Тому для вивчення економічної та соціальної географії світу виділяють більш-менш однорідні частини світу. В межах частин світу виділяють менші регіони, які мають певну географічну єдність та спільність історичної долі.

Історико-географічний регіон — сукупність країн, яким притаманні спільність природних умов, фізико- та економіко-географічного положення, господарської діяльності, історії і культури народів, а також близькість рівня соціально-економічного розвитку. Характеристика кожного регіону базується на визначенні його географічної специфіки, тобто територіальних відмінностей. Головне у географічній специфіці регіонів – особливості розміщення населення, природно-ресурсного потенціалу та господарства на різних етапах історичного розвитку. Відмінність у природних умовах, економічна і культурна специфіка сформували всередині регіонів окремі, відносно єдині території нижчого рангу – субрегіони.

Виділяють п'ять історико-географічних регіонів світу: Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія та Океанія.

Країни, що розвиваються. Це здебільшого колишні колонії, які здобули політичну незалежність і створюють свої національні економіки. Вони відрізняються розмірами території, запасами природних ресурсів, рівнем економічного розвитку, місцем у світовому господарстві. Серед них можна виділити декілька груп.

- ***Нові індустріальні країни (НІК).*** До цієї групи входять Республіка Корея, Тайвань, [Сінгапур](#) («азіатські тигри»), [Бразилія](#), [Мексика](#), [Аргентина](#), [Індія](#), [Туреччина](#), Малайзія, Індонезія і Таїланд. НІК відзначаються швидкими темпами розвитку, основою якого є використання «плодів» НТР та іноземні інвестиції. Туреччину та Республіку Корея все частіше відносять до економічно розвинутих країн.
- ***Країни-експортери нафти.*** Це — Бруней, Катар, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Саудівська Аравія, Лівія, [Іран](#). Їх економічний розвиток залежить від експорту нафти і цін на неї. Серед країн, що розвиваються, вони виділяються доволі високим рівнем соціально-економічного розвитку.
- ***Малі острівні країни*** (Антигуа, Барбуда, Багамські о-ви, Барбадос, Бермудські о-ви, Бахрейн, Сейшельські о-ви). Високі прибутки цих країн пов'язані з розвитком сфери послуг і, у першу чергу, з банківським бізнесом і туризмом.
- ***Країни середніх можливостей.*** До цієї групи входить 60 країн, що розвиваються (Ямайка, Гватемала, Панама, Філіппіни, Сирія, Туніс, Намібія та ін.). Більшість із цих країн мають певні можливості для подальшого розвитку. Та для розвитку їхньої

економіки доводиться постійно позичати гроші в економічно розвинutih країнах, що призводить до зростання заборгованості.

- *Найменш розвинуті країни.* За класифікацією ООН до них належать 47 країн із населенням понад 500 млн. осіб. В Африці це Ангола, Ефіопія, Сомалі, Танзанія, Чад, Мозамбік, Малаві та ін.; в Азії — Камбоджа, Ємен, Афганістан тощо (див. табл. 2 у додатку).

Для більшості країн, що належать до цього типу, характерні спільні риси:

- багатокладність економіки;
- двоїста соціально-економічна структура (індустріальний та традиційний сектори. Останній існує на основі відсталих суспільних відносин, характеризується низькою ефективністю і охоплює основну частину населення);
- монокультурність господарства (спеціалізуються на виробництві та експорті 1–2 сільськогосподарських культур або експорті продукції гірничодобувної промисловості);
- надзвичайна залежність від світового ринку, а саме від цін на продукти експорту та продукцію промисловості, яка імпортується.

Практична робота № 8

Тема. Масштаб . Визначення географічних координат точок, відстаней.

Мета. Вчитися визначати відстані між географічними об'єктами при допомозі різних способів.

Обладнання. Карти географічного атласу, контурна карта, додаткова література, Інтернет.

Завдання.

1. Визначте географічні координати таких населених пунктів:

<i>1 в:</i>	<i>2 в:</i>
Вараш	Кропивницький
Ягодин	Устилуг
Ужгород	Малий Березний
Тиса	Косино
Дрезден	Будапешт

2. За географічними координатами визначте населені пункти:

<i>1 в:</i>	<i>2 в:</i>
51 °06' пн.ш. 17 °02' сх.д.	47 °00' пн.ш. 28 °51' сх.д.
45 °38' пн.ш. 13 °47' сх.д.	40 °51' пн.ш. 25 °52' сх.д.
46 °03' пн.ш. 14 °30' сх.д.	15 °46' пд. ш. 47 °55' зх.д.
34 °36' пд.ш. 58 °22' зх.д.	40 °42' пн.ш. 74 °00' зх.д.
28 °38' пн.ш. 77 °13' сх.д.	39 °11' пн.ш. 96 °34' зх.д.

3. Виконайте завдання:

1. Переведіть числові масштаби в іменовані.

А 1:20 000 Б 1:75 000 В 1:4000 Г 1:100 000

2. Який числовий масштаб відповідатиме іменованому масштабу в 1 см - 40 км?

3. Переведіть іменований масштаб у числовий.

А в 1 см — 5 км

Б в 1 см — 300 км В в 1 см — 600 м Г в 1 см — 300 м

4. Визначте відстань у градусах і км від Києва до екватора, Пд полюса, Пн тропіка.

5. Визначте відстань від Києва до Одеса.

Зробити висновок.